

De Brugse drukker-uitgever Joseph van Praet (1724-1792) en zijn tijd

A. Van den Abeele °

Tot niet zo lang geleden was Joseph Van Praet de enige achttiende eeuwse Brugse drukker over wie méér dan een paar beknopte gegevens waren gepubliceerd¹.

Het gaat voornamelijk om de twee studies die Paul Bergmans nu al bijna een eeuw geleden aan de Brugse drukker wijdde². Het probleem stelt zich van de exactheid van de hierin voorkomende gegevens en vooral van de eraan gekoppelde evaluaties. We citeren :

- "Ce genre d'impressions (nl. gelegenheidsdrukwerk) paraît avoir été la spécialité de Van Praet".
- "A part quelques livres d'école et le calendrier du Franc, nous ne connaissons de lui qu'un petit nombre d'ouvrages de quelque importance au point de vue typographique".
- "L'atelier typographique de Van Praet ne fut jamais très important".
- "La librairie de Joseph Van Praet fut incontestablement plus importante que son atelier typographique".
- "Son imprimerie et sa librairie étaient spécialement consacrés aux livres écrits en français".

Al deze elementen zijn gedeeltelijk of volledig onjuist en vormden de basis voor nog meer onjuiste gegevens.

Bij Carlo Bronne in zijn *Jules Van Praet, ministre de la maison du roi* (Brussel 1943) vinden we over Joseph Van Praet en zijn drukkerij o.m. het volgende :

- "Sa spécialité était d'éditer des pièces de circonstance et des catalogues à prix marqué".
- "Deux petits garçons jouaient dans l'arrière-boutique et l'aîné s'initiait aux secrets du métier paternel".
- "De ses deux fils ...".

° Stijn Streuvelsstraat 56, 8000 Brugge.

1 A. VAN DEN ABEELE, *Brugse drukkers in de 18e eeuw* (zie bibliografie), in : *Hoogtepunten van de Brugse boekdrukkunst*, Tijdschrift Vlaanderen nr 252 (sept-okt. 1994), blz 143-148.

2 C. PIOT, *Particularités concernant le père de Jos. Bas. Bernard Van Praet*, in : *Le bibliophile belge I* (1845), blz. 244-247 ; P. BERGMANS, *L'imprimeur - libraire brugeois Joseph-Ignace Van Praet*, in : *Annales de l'académie royale d'archéologie de Belgique*, Antwerpen, 1904, blz 230-270 ; IDEM, *Joseph Van Praet*, in : *Biographie Nationale XVIII*, 163-165.

Albert Visart de Bocarmé bleef in zijn *Recherches sur les imprimeurs brugeois* (Brugge 1928) zeer beknopt. De zin "A partir de 1787 il prit son fils comme associé; après sa mort sa veuve et son fils exploitèrent son imprimerie jusqu'en 1808" vraagt evenwel om aanvulling.

In [Ludo Vandamme], *Joseph Van Praet en het Brugse boekbedrijf op het einde van de 18de eeuw*, door de stedelijke bibliotheek uitgegeven (in : *Boek in de kijker*, nr 15, 1992) komen onjuiste gegevens en te verbeteren beoordelingen voor.

Over de houding van Van Praet in de revolutietijd en over zijn ideologische voorkeuren, heeft men verkeerde accenten gelegd, vooral door hem als "jacobijn" te betitelen.

Joseph Van Praet verdient een meer gedetailleerde biografische studie dan hij tot hiertoe kreeg.

1. Het gezin Van Praet

Joseph-Ignace Van Praet werd in Brugge geboren (parochie Sint-Jacobs) op 22 juli 1724. Hij was de zoon van Joseph Van Praet en van Anne-Marie Herregoudts.

Geboren in Brugge (parochie St-Gillis) op 29 augustus 1685 was Anne-Marie Herregoudts de dochter van kunstschilder Jean-Baptiste Herregoudts (Roermond ±1646 - Brugge 1721) en van Anne-Pieternelle Timmermans (±1727). Kunstschilder Herregoudts was zich na 1680 in Brugge komen vestigen, was medestichter van de Brugse Kunstacademie en had naam gemaakt als schilder van portretten en van religieuze en historische taferelen.

Hij had ook een zoon, Jean-Baptiste-Hendrik, in 1688 in Brugge geboren, die "taelman", advocaat en klerk van de vierschaar werd maar in 1717 al overleed³.

3 Stadsbibliotheek Brugge, *Grafschriftenverzameling d'Hooghe* (Handschrift 449), deel V, doet volgende opgave van grafsteen in Sint-Jacobskerk : "... ende van Sr Jean Baptiste Herregoudts fs. David overl. den 23 9ber 1721 ende van joe Anna Pieternelle Timmermans fa Mattheu zijn huysvr. overl. den 18 july 1727 ende van joe Anna Mari Threse Herregoudts fa Jan Baptista vi(du)a Anthonius Devonck, overl. den 11 februari 1749 ende van joe Mari Anna Threse Devonck fa Antonius overl. den 26 Xber 1768, geestelijke doghter oud 53 jaeren." Van de tweede echtgenoot Van Praet geen vermelding ! De dochter uit het eerste huwelijk is dus in 1715 geboren en ongehuwd gebleven.

A. DUCLOS, *Bruges, histoire et souvenirs*, Brugge 1910, blz. 378 en v.

E. HOSTEN en E. STRUBBE, *Stedelijk Museum van Schone Kunsten, Brugge*. Geïllustreerde catalogus, Brugge 1931, trefw. Herregoudts.

A. SCHOUTEET, *De klerken van devierschaar te Brugge met inventaris van hun protocollen*, Brugge 1973, blz. 102.

Marie-Anne Herregoudts huwde eerst met lakenhandelaar en lid van de gilde van makelaars Antonius De Vonck. Dit huwelijk aangegaan op 21 juli 1714 was van korte duur. De Vonck overleed op 4 juni 1717, de weduwe bleef achter met een dochter Marie-Anne en zette de handel verder⁴.

Op 26 januari 1723 trad zij opnieuw in het huwelijk met de eenendertigjarige lakenhandelaar Joseph Van Praet (°Brugge 14 september 1691), zoon van de lakenhandelaars Cornelius Van Praet (overleden 26 augustus 1703) en Catharina Van Wynsberghe (overleden 11 april 1708)⁵. Het huwelijkscontract werd afgesloten voor notaris Donaas Malefason in Brugge⁶. De aangiften van nalatenschap of "staten van goed" tonen aan dat zowel de familie De Vonck als de familie Van Praet een niet-onbelangrijke handel dreven, waarbij heel wat import en export gebeurde.

Ook het tweede huwelijk was van korte duur. Op 29 december 1724, vijf maanden na de geboorte van hun enige zoon, overleed Joseph Van Praet en werd hij in de Sint-Jacobskerk begraven "met een vollen dienst"⁷.

De weduwe bleef niet onbemiddeld achter. Zij had een huis in eigendom in de "Jacobinenstraat" (was dit Predikherenstraat of Sint-Jacobsstraat?) en de roerende goederen, hoofdzakelijk winkelwaar, werden geschat op 4522 ponden. Na aftrek van de kosten en lasten bleef er een batig saldo van 3230 ponden⁸.

Verder had ze ook nog, als enige erfgename, het belangrijk huis en pand in de Kuipersstraat van haar moeder te verwachten.

Anne-Marie Herregoudts zette de handel opnieuw alleen verder. Zij gaf ongetwijfeld een goede opvoeding aan haar zoon, waarin ze werd bijgestaan door zijn voogden Joseph-Ignace de la Tour en pastoor Ludovicus De Vonck.

Joseph-Ignace de la Tour, meestal Ignace genoemd, was makelaar en handelaar. In 1705 lid geworden van de Kamer van Koophandel werd hij er in 1718 lid van de Eed en in 1723 hoofdman⁹. Hij was de doop-peter en naamgever van Joseph-Ignace Van Praet junior en werd in

A. VAN DEN ABEELE, *Jan-Baptist Herregoudts, schilder en brouwer*, in : Biekerf 1995, blz. 87-92.

4 Stadsarchief Brugge (SAB), Staten van Goed 2de reeks nr 7582c (A. De Vonck). SAB, Register der weeserieën 1718 - 1728 vermeldt bij een verdeling in 1720 (nr 7447) : Marianne De Vonck, dochter van Anhone De Vonck, met als voogden Lodewijck De Vonck en Jan-Baptist Herregoudts.

5 SAB, Staten van Goed 2de reeks nrs 6159 (C. Van Praet) en 6824 (C. Van Wynsberghe).

6 SAB, Staten van Goed 2de reeks nr 8327 (Jos. Van Praet).

7 SAB, Parochieboeken, Sint-Jacobsparochie.

8 SAB, Staten van Goed nr 8327.

9 A. VAN DEN ABEELE en M. CATRY, *Makelaars en handelaars*, Brugge 1992, blz. 161.

het huwelijkscontract Van Praet-Herregoudts, waarbij hij als getuige optrad, vermeld als "cousin" van de bruidegom. Hij was ook getuige bij het kerkelijk huwelijk.

Ludovicus Jacobus De Vonck, broer van de eerste man van Anne-Marie Herregoudts, was pastoor geweest in Klemskerke en werd in 1722 pastoor van de zilveren portie in de Brugse Onze Lieve Vrouwekerk, wat hij bleef tot aan zijn dood in 1741¹⁰.

Men mag aannemen dat Joseph Van Praet vanaf ongeveer 1745 zijn moeder in de handel bijstond : hij was toen 21. De handel was gevestigd in de Kuipersstraat¹¹.

In 1746 werd hij lid van de Kamer van Koophandel en van 1754 tot 1760 was hij lid van de Eed, waarna hij waarschijnlijk de Kamer verliet of althans niet meer actief was¹². Op 11 februari 1749 overleed Marie-Anne Herregoudts en zette de zoon de handel verder.

Het jaar daarop, de negende juli 1750, trad Joseph Van Praet in de Sint-Jacobskerk in het huwelijk met de één jaar jongere Marie-Anne Hergosse, geboren in Amiens op 29 september 1725, dochter van de handelaar en consul Charles Hergosse en van Anne Laurel. Dat de echtgenote uit Amiens kwam, kan op het eerste zicht verwondering wekken. Niet meer evenwel als men vaststelt dat er familiebanden waren. De 17de eeuwse schilder David Herregoudts (Mechelen 1603 - Roermond 1663) had drie en wellicht vier zonen-kunstschilders : Hendrik (Mechelen 1633 - Antwerpen 1704), de Brugse schilder Jan-Baptist (Roermond 1646 - Brugge 1721), waarschijnlijk Maximiliaan en tenslotte Willem (+1640 - Amiens 1711), wiens naam verfranst werd in Hergosse, nadat hij zich in 1663 in Amiens was gaan vestigen en er in 1665 getrouwd was met Jeanne Dupontroue. Zij hadden zes kinderen waaronder Charles (Amiens 1670-1726) die huwde met Madelaine Lemaire. Die hadden op hun beurt een zoon Charles (Amiens 1697-1754) die huwde met Marie-Anne Laurel, bij wie hij acht kinderen had, waaronder de echtgenote van Joseph Van Praet. Marie-Anne Hergosse en Joseph Van Praet waren dus achterneven¹³.

10 G.F. TANGHE, *Panorama der bekende kerkdienaars van Onze Lieve Vrouw te Brugge*, Brugge 1864, blz. 131.

11 SAB, Volkstelling 1748 - De weduwe wordt er vermeld met twee inwonende meerjarige kinderen en twee dienstboden.

A. VAN DEN ABEELE, *Drukker Joseph Van Praet in de Kuipersstraat*, in : Biekorf, 1995, blz. 196-211.

12 A. VAN DEN ABEELE en M. CATRY, a.w. blz. 122 en 162.

13 U. THIEME und F. BECKER, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, Leipzig 1923, trefw. Hergosse en Herregoudts.

E. BAES in *Biographie Nationale*, T.IX, trefw. David, Henri, Jean-Baptiste en Maximiliaan Herregoudts.

Stad Amiens, Service des Archives, parochieboeken.

Het echtpaar kreeg negen kinderen. Vier stierven jong : Félicité (21 september 1752 - 7 maart 1753), Johannes (19 juni 1758 - 21 juni 1758), Augustinus Jacobus (14 januari 1766 - 16 september 1766) en Henrica (geboren en gestorven op 28 oktober 1766)¹⁴.

Twee dochters bleven in leven. Marie-Anne was het oudste kind, geboren op 16 april 1751. Zij huwde met Augustinus Tresca die overleed in Rijsel. Zelf stierf ze in de Sint-Walburgastraat in Brugge op 8 december 1827. Ze werd niet op het Brugs kerkhof begraven.

Haar zuster Félicité-Thérèse werd geboren op 16 december 1755, bleef ongehuwd en inwonend bij haar ouders. Na hun dood woonde ze Steenstraat D20-8 waar ze op 31 augustus 1827 overleed. Ze werd op het Brugs kerkhof begraven na een dienst van tweede klas in de Sint-Salvatorkerk¹⁵.

De drie zoons, Joseph-Basile (°1754), François (°1759) en Augustinus (°1770) zullen we in een afzonderlijke studie meer in detail behandelen.

Naast leden van de familie Hergosse, deed Joseph Van Praet herhaaldelijk beroep op collega's en vrienden om als peter voor zijn kinderen op te treden, wat ons enig inzicht geeft in zijn vriendenkring. We vinden Basilius Bertyn en Hendrik Buquoy, die samen met Van Praet in 1746 tot de oprichters behoorden van de "Confrerie van het Concert". Ook de peters Johannes Hermans, Johannes Van Iseghem en Franciscus Van den Kerckhove waren lid van deze Brugse muziekvereniging. Toetreding tot het "Concert" betekende dat men een muziekinstrument bespeelde of kon zingen¹⁶. Drie onder hen (Buquoy, Hermans en Van den Kerckhove) waren ook Van Praets gezellen in de Sint Jorisgilde, Oudhof en Jonghof. Van den Kerckhove en Van Iseghem ontmoette hij ook in de Kamer van Koophandel. Bertyn was wijnhandelaar in de Kuipersstraat, Hermans "contre-essayeur van hare Majesteits' munte", drie waren textielhandelaars, en van de ontvangerszoon Buquoy vonden we het beroep niet terug.

De gezinstoestand van Joseph Van Praet is hiermee duidelijk gesteld en aangevuld. Hij had niet twee maar drie zonen, en ook nog twee dochters. Hierbij houden we het bij de kinderen die in leven bleven.

14 Op alle doopakten van haar kinderen staat Marie-Anne Hergosse of Herregoudts vermeld als één jaar jonger dan de vader. Op haar overlijdensakte in 1808 staat ze evenwel vermeld als 74 jaar oud, wat haar geboorte in 1734 zou situeren in plaats van 1725. De vergissing ligt duidelijk in de overlijdensakte. Bij gebrek aan doopakte zal men gewoon verkeerd uit het bevolkingsboek hebben afgeschreven, waar ze in 1800 vermeld stond als 74 jaar oud. Ze was dus wel 83 toen ze stierf. De geboorteakte in Amiens bevestigt het : geboren op 29 september 1725.

15 SAB, Registers begrafenissen Brugs kerkhof.

16 SAB, Archief Speellieden, *Resolutieboek van de confrerie van het concert*.

Hij had dus geen ongewoon groot gezin. Op het ogenblik dat hij de overstap maakte van de lakenhandel naar de boekhandel had hij vier kinderen ten laste die toen respectievelijk elf, acht, zeven en drie jaar oud waren. Het is, zoals aanstonds zal blijken, niet omwille van de familielast dat hij van beroep veranderde. Wat Bergmans schreef ("Le négoce de marchand drapier ne donnait plus guère de bénéfices. Aussi Van Praet résolut-il de chercher dans une autre carrière les ressources nécessaires à l'entretien de son ménage.") was een verkeerde conclusie uit de hem beschikbare documenten.

2. Zijn talrijke activiteiten

Joseph Van Praet was een bezige bij. Professioneel was hij actief in de Kamer van Koophandel als lakenhandelaar en in het librariërs-gild als drukker-uitgever.

In 1746 was hij medestichter van de muziekvereniging "Confrerie van het Concert", zetelde onafgebroken in het bestuur en was vanaf 1777 tot aan zijn dood in 1792 de penningmeester¹⁷.

In 1755 werd hij lid van het genootschap van de Brugse Kunstacademie, waarvan zijn grootvader J.B. Herregoudts destijds één van de stichters was. In 1775, ter gelegenheid van een grondige reorganisatie werd hij assessor of bestuurslid en in 1778 werd hij tresorier, wat hij eveneens tot aan zijn dood bleef¹⁸.

Joseph Van Praet oefende activiteiten uit als ontvanger. Vanaf 1760 en tot aan zijn dood was hij ontvanger van het ambacht en de heerlijkheid van Sijsele, van de kerk en de parochie van Beernem, van het Ambacht en de Heerlijkheid *Nieuwen* en de Heerlijkheid *Walschen* in Beernem. Vanaf 1769 werd Van Praet ook baljuw van de heerlijkheid Tillegem en bleef dit tot in 1786 of 1787¹⁹.

In 1749 werd hij lid van de Sint-Jorisgilde en speelde er vele jaren een bijzonder actieve rol. Hij behoorde ook tot de Sint-Jorisgilde Jonghof (1749), tot de Sint-Sebastiaansgilde van Sint-Kruis (1752) en tot de Sint-Sebastiaansgilde in de Carmersstraat (1774).

17 A. VAN DEN ABEELE, *Het "Concert". Van muziekvereniging tot schouwburguitbater*, in : Brugs Ommeland 1994, blz. 171-242.

18 D. DENDOOVEN, *De Brugse Academie in de achttiende eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling (VUB 1993-1994).

A. VAN DEN ABEELE, *De Herregoudtsportretten en Joseph Van Praet*, in : Biekorf, 1995, blz. 286-288.

19 Zie de jaarlijkse almanakken *Generalen Staet's Lands van den Vrijen* 1764-1792 en *Grooten Brugschen Comptoir Almanack* 1759-1792.

Joseph Van Praet was 25 jaar en nog vrijgezel toen hij lid van de Sint-Jorisgilde van kruisboogschutters werd²⁰. Voor sommigen was dit lidmaatschap alleen maar een sociale verplichting die hun niet aanzette tot deelname aan de activiteiten. Voor Joseph Van Praet lag dit anders : hij werd één van de meest actieve leden.

Lid geworden in 1749 was hij er net op tijd bij om de heropleving van de gilde mee te maken. In 1750-51 werden 125 nieuwe leden ingeschreven. Dit was evenveel als in de dertig voorafgaande jaren samen. Het is niet overmoedig te veronderstellen dat de actieve Van Praet in deze heropleving mee de hand had.

Van Praet werd een actieve schutter en nam meestal deel aan de verplaatsingen naar andere schuttersverenigingen. Weldra werd hij hofmeester of "regisseur" en, zoals bekend, nam hij zijn taak zodanig ter harte dat hij een uitgebreide studie over de gilde opstelde die hij in 1786 publiceerde. Bij die gelegenheid kon hij vaststellen dat zijn vader Joseph lid werd in 1709 en zijn grootvader Cornelius in 1674. Hij bracht ook nieuwe leden aan. In 1750 waren dat o.m. zijn jonge vrouw, haar moeder en haar zuster. Vier van zijn vijf kinderen werden lid : Joseph en François in 1772, Augustinus in 1781 en Félicité in 1782. Het valt op dat Joseph, François en Augustinus respectievelijk amper 18, 13 en 11 jaar waren toen ze lid werden. Vooral voor de twee laatsten was dit uitzonderlijk jong. In de verslagen werd vader vermeld als "Van Praet den ouden", François als "den jongen" en Augustinus als "den jongsten". Joseph-Basile werd nauwelijks vermeld, aangezien hij al in 1779 Brugge had verlaten om in Parijs te gaan werken.

Vader schakelde de zonen in voor bestuurstaken. François Van Praet werd bestuurslid en "zorger", terwijl Augustinus in 1786 vermeld staat als "Alpheris" of vaandeldrager²¹.

Ook bij latere gelegenheden werden Franse familieleden en relaties tot lidmaatschap overhaald. In 1784 werden zijn schoonbroer Stephanus Hergosse en Pierre-Antoine Dincourt, beiden uit Amiens, en Anselme Descandain, fabrieksmeester van de Sint-Bertinusabdij in Saint-Omer lid gemaakt. Hetzelfde gebeurde met Jean-Jacques de Bure, één van de telgen uit de Parijse librariërsfamilie waar Joseph Van Praet sr. en jr. in nauw contact mee stonden. Jean-Jacques was de zoon van Guillaume de Bure (1734-1820), de leermeester van Joseph jr. Beiden zouden nog vele jaren samenwerken in het kader van de

20 A. VAN HOUTRYVE, *De Brugse Kruisbooggilde van Sint-Joris*, Handzame, 1968.

21 A. VIAENE, *Alpheris. Een Spaanse benaming in onze schutterswereld*, in : Biekorf 1965, blz. 221-222.

Bibliothèque Royale, later Bibliothèque Nationale²². In 1787 maakte Van Praet ook nog Adrien en Marie-Fidèle Galand uit Amiens tot lid.

3. Lakenhandelaar werd drukker

Het verhaal van de overstap door Van Praet in 1762 van de lakenhandel naar de boekhandel en drukkerij, werd door Bergmans zorgvuldig beschreven. Hiervoor beschikte hij over de originele documenten die berusten in het archief van de Geheime Raad op het Rijksarchief in Brussel. Er is hieraan weinig toe te voegen, tenzij over de reden van deze wending in zijn loopbaan.

De motivatie die Van Praet hiervoor zelf opgaf was dat de lakenhandel in Brugge stelselmatig achteruit ging en hem geen gunstige perspectieven bood²³. Was die reden wel de juiste ?

De gilde van de librariërs geloofde het alvast niet. Ze schreef immers dat Van Praet welvarend was en in staat om zijn gezin voortreffelijk te onderhouden. Met zijn ruime financiële middelen zou hij de gevestigde librariërs doodconcurreren, zo vreesden zij²⁴.

Raadsheer Diericx schreef in zijn verslag dat Van Praet "très commode en ses affaires" was. Ook raadslid de Wavrans die verslag moest uitbrengen voor de Geheime Raad benadrukte dat Van Praet over voldoende middelen beschikte ("des fonds assez considérables") om succesvol een drukkerij uit te bouwen.

De raadsheren in Brussel waren duidelijk niet erg te beïnvloeden door de argumenten die over en weer werden gebruikt.

Zonder derhalve de reden door Van Praet opgegeven helemaal als een drogreden af te doen, mag men toch eerder veronderstellen dat de doorslaggevende reden was dat hij van zijn hobby zijn beroep wou maken. Diericx schreef immers over Van Praet "qu'il a une parfaite connaissance des livres et qu'il s'en est fait une étude particulière".

Het argument van de librariërs hield anderzijds geen steek. Na de komst van Van Praet verdween er niemand. Er kwam zelfs twee jaar later met Cornelius De Moor nog een actieve drukker-uitgever bij.

22 *Dictionnaire de Biographie Universelle*, T.VII, Paris 1956, kol. 683.

Biographie Universelle, Bruxelles 1843, art. Debure.

23 P. BERGMANS, a.w. blz. 249 : *Requête de J. Van Praet* : "Ce commerce déclinant de jour en jour en cette ville, ne paraît pas lui promettre de grandes ressources."

24 id. blz. 255, advies van de Brugse librariërs : "En égard au surplus que le suppliant étant fort bien en ses affaires et en état de soutenir honorablement sa famille, il ne briguaît le susdit octroi qu'en vue de s'emparer seul du peu de débit des livres qui se faisait encore en la ville de Bruges et de priver ainsi les rescribens de l'unique moyen pour gagner leur subsistance."

De argumentatie over het dood-concurreren moest dus met een korrel zout genomen worden, wat men in Brussel ook duidelijk deed. Eens het octrooi verkregen, legden zijn nieuwe collega's er zich trouwens sportief bij neer. Al in 1764 werd Van Praet gouverneur van het librariërs-gild en in 1768-69 en 1774-75 bekleedde hij opnieuw deze functie. Dat hij de reglementaire verplichting niet was nagekomen het bewijs te leveren dat hij zelf kon drukken en boekbinden (wat hij niet kon en ook niet de intentie had aan te leren), bleek duidelijk geen beletsel²⁵.

4. Het drukwerk bij Van Praet

De indruk die door P.Bergmans over Van Praet werd gegeven is dat hij eigenlijk nooit een drukkerij van enige betekenis had, zich vooral op gelegenheidsdrukwerk specialiseerde en "à part quelques livres d'école et le calendrier du Franc" geen noemenswaardig drukwerk produceerde. Het is deze indruk die expliciet of impliciet aanwezig blijft in hetgeen sedertdien over Van Praet werd geschreven en dat we hierna wensen tegen te spreken of toch sterk te nuanceren.

Men moet zich natuurlijk niet voorstellen dat Van Praet een aanzienlijk drukkersatelier had. Alles is evenwel relatief en naar Brugse normen had hij een omzet die, in vergelijking met het tiental andere drukkers, als belangrijk kon worden bestempeld.

Als Bergmans bedoelde dat Van Praet niet tot de drukkers van grote in-folios en in-quartos behoorde, dan had hij gelijk. Van Praet drukte uitsluitend boeken in kleine formaten : in 8°, in 12°, in 16°. Maar dit was niet anders dan bij de meeste drukkers, zeker bij al die van Brugge. Van Praet kon wel groter drukwerk aan, zoals de vele plakaten en ander overheidsdruk aantonen, maar dit wendde hij niet aan om in-quartos te produceren.

Het drukwerk was van zeer uiteenlopende aard : overheidsdrukwerk, gelegenheidsdrukwerk, almanakken, boeken, catalogi. Wat er evenwel nauwelijks of niet in voorkwam waren de "piraatdrukken".

Piraatdrukken

In zijn aanvraag om in het drukkersgild te worden toegelaten, had Van Praet beklemtoond dat hij drukker wou worden, méér dan boekhandelaar. Hij had op het oog om vooral Franse boeken te drukken

25 A. SCHOUTEET, *Inventaris van het archief van het voormalig gild van de Librariërs (...)*, in : Handel. Genootschap voor Geschiedenis, Brugge, 1963, blz. 263.

en verborg hierbij niet dat hij naar het voorbeeld van Hollandse en Duitse uitgevers de in Frankrijk gedrukte boeken gewoon wou kopiëren om aldus de invoer ervan te kunnen omzeilen²⁶.

Heeft hij ooit zo'n piraatuitgaven gedrukt? Er zijn er alvast geen op zijn naam bekend, behalve dan twee werkjes, één over geneeskunde, het ander religieus. Wie zich zou inbeelden dat Van Praet zich op piraatdrukken van Voltaire en andere "verlichte" auteurs en "filosofen" zou toegespitst hebben, is er aan voor de moeite.

Overheidsdrukwerk

Waar hij zich wél onmiddellijk op gooide was het overheidsdrukwerk. Franciscus Beernaerts die, in opvolging van zijn vader, de officiële drukker voor het Brugse Vrije was, overleed schielijk op 23 juli 1762. Hoewel zijn weduwe nog tot in 1797 de drukkerij zou verder zetten en o.m. als drukker van het bisdom zou blijven werken, verloor ze het Brugse Vrije als klant. De vele relaties die Van Praet in de ambtelijke middens had via zijn druk verenigingsleven zullen wellicht niet vreemd geweest zijn aan het feit dat hij als nieuwkomer in het vak, tot officieel drukker van het Brugse Vrije werd aangesteld. Dit betekende een bestendige stroom van groter en kleiner drukwerk dat zonder veel inspanning, regelmatig werk aan zijn drukkerij bezorgde.

Enkele jaren later, kort voor het overlijden van Pieter De Sloovere in 1767 slaagde hij erin om in diens plaats ook drukker voor de stad Brugge te worden, hoewel diens drukkerij in volle werking was en verder werd gezet door zijn weduwe en door haar tweede echtgenoot Joseph De Busscher²⁷. Het was de eerste keer dat dezelfde persoon door de twee besturen tot hun officiële, "gezworen" drukker werd benoemd.

Tot op het einde van het Ancien Regime zou Joseph Van Praet dan ook de voornaamste, haast exclusieve drukker van het overheidsdrukwerk in Brugge blijven.

Gelegenheidsdrukwerk

Daarbij aansluitend zou hij ook een drukke activiteit ontplooiën door allerhande gelegenheidsdrukwerk te publiceren. Paul Bergmans heeft er een eerste, zeer onvolledige inventaris van gepu-

26 P. BERGMANS, a.w. blz. 249-251; *Requête de Joseph Van Praet au comte Cobenzl*. 28 février 1762.

27 A. VAN DEN ABEELE, *De drukkersfamilie De Busscher*, in: Bieckorf 1982, blz. 129-133.

bliceerd²⁸. Met deze activiteit onderscheidde Van Praet zich evenwel niet van zijn collega's en concurrenten : de markt van het gelegenhedsdrukwerk was ruim en iedereen had zowat zijn vaste klanten bij de gilden en ambachten, de kloosters, de schuttersgilden, de redrijkers, de godvruchtige genootschappen, de vermogende partikulieren, enz. Een specialiteit van Van Praet was dit dus niet.

Boekdrukken

Zowel Bergmans als na hem komende auteurs hebben over het hoofd gezien dat Van Praet zich niet tot het "klein werk" beperkte, maar integendeel een actieve boekdrukker werd. In de eerste tien jaar was zijn drukkerij bijzonder werkzaam en rolde het ene werk na het ander van zijn persen. Vooral in de jaren 1765-1767 werkte het atelier tegen een hoog ritme, dat naderhand niet volgehouden werd. Het geeft de indruk dat Van Praet, vanaf de aanvang, een eigen boekenfonds wou samenstellen, dat de basis moest zijn van wat het cliënteel naar zijn boekhandel zou trekken. Was dit na een zekere tijd niet meer zo nodig, of kon hij zich een doorgezette investering niet veroorloven, feit is dat het aantal nieuwe drukwerken in de volgende jaren verminderde. Wel blijkt hij sommige van de eerste uitgaven herhaaldelijk herdrukt te hebben.

Van de 66 boekdelen, afkomstig van zijn drukkerij, die we terugvonden, en die 51 titels vertegenwoordigen (de jaarlijkse almanak hier niet bij gerekend) werden er respectievelijk 45 en 29 gedrukt en uitgegeven tussen 1763 en 1770, hoofdzakelijk in 1765-66. Een aantal titels werd in de volgende jaren herdrukt, sommigen zelfs veelvuldig. De eigen publicaties waren in overgrote meerderheid in het Nederlands : 42 van de 51 titels, met dan nog vijf in het Frans, drie in het latijn en één in het Engels. Zoveel dus voor de mening van Bergmans dat "son imprimerie était spécialement consacrée aux livres écrits en français".

Wat de onderwerpen betreft waren er 24 van godsdienstige aard, 7 over geneeskunde, 7 educatieve boeken, 8 met ambtelijke stukken en 5 van geschiedkundige aard. Ook hier dus heel wat anders dan Bergmans' "quelques livres d'école".

Wij denken te mogen besluiten dat Van Praet de boeken drukte die hij niet direct bij niet-Brugse drukkers-uitgevers vond, of die hij liever zelf drukte dan ze bij concurrenten te moeten kopen. Het ging om boeken die men als van courante verkoop kon beschouwen en die de doorsnee-klant verwachtte in een boekhandel te zullen vin-

28 P. BERGMANS, a.w. blz. 262-270.

den. Naar de geest van de tijd waren het in grote mate godsdienstige werken.

Het eerste boek dat hij in 1763 drukte was het heiligenleven van Agnes de Saint-Amour. Deze volumineuze biografie (560 blz.) van de hand van de ascetische schrijver Michel-Ange Marin (Marseille 1697 - Avignon 1767) was pas enkele maanden voordien in Frankrijk gepubliceerd.

Daarnaast publiceerde hij *Raadgevingen voor de gezondheid van den gemeenen man, van landlieden en alle die de hulpe van een bequaem geneesof heelmeeester ontbreken*. Dit was de vertaling door de Rotterdamse geneesheer Lambertus Bicker van de *Avis au peuple sur la santé* die in 1761 in Lausanne was verschenen, van de hand van de Zwitserse geneesheer Simon-André Tissot (1728-1797). Al op 4 april 1764 had Van Praet de bisschoppelijke goedkeuring voor deze publikatie, zodat er ook hier weinig tijd verliep tussen de oorspronkelijke tekst en de vertaling, die in 1765 werd gedrukt.

Dit zijn twee van de boeken die halvelings beantwoordden aan het voornemen dat Van Praet had uitgedrukt om Franse boeken te drukken, hoewel het hier dus wel om vertalingen ging.

De godsdienstige werken waren helemaal in de geest van de tijd. Zoals iedere Brugse drukker zijn eigen almanak uitgaf, was het drukken van sermoenen als het ware een must. Weinig drukkers hadden niet één of meerdere dergelijke publicaties in hun fonds. Van Praet vatte het groots op door in tien lijvige boekdelen de sermoenen van Petrus Massemin (1644-1742) uit te geven, met vooraan een al dan niet door hemzelf geschreven biografie van deze gevierde Brugse predikant²⁹.

Hoewel hij in 1763 al het boek van M.A.Marin had gepubliceerd, beschouwde Joseph Van Praet de sermoenen als "het eerste bijzonder werk, dat uit myne Persse komt" zoals hij in zijn opdracht aan bisschop Caïmo schreef, hopende dat diens hoge bescherming de verkoop van het werk zou bevorderen "niet alleenlijk in dit Bisdom, maer heel het zelve Nederland door". Voor de eventuele drukfouten verontschuldigde Van Praet zich bij voorbaat, want zo schreef hij, het werk was "om de onverduldigheid van iedereen te voldoen, in min als een jaer van onze Persse gekomen".

Het feit dat de kerkelijke goedkeuring door aartsdiaken A. Van Thienevelt op 15 november 1763 werd verleend, laat veronderstellen dat het werk in de loop van 1764 gezet en gedrukt werd en in het begin van 1765 klaar kwam.

²⁹ Voor-reden, in : *Sermoenen (...) op de Sondagen*, Eerste deel.

G.F. TANGHE, *Panorama der bekende kerkdienaars van Onze Lieve Vrouw te Brugge*, Brugge 1864, blz. 130-131.

Onder de boeken die Van Praet in de volgende jaren publiceerde zijn er een paar een speciale vermelding waard.

In 1765, het topjaar in Van Praets boekdrukactiviteiten verscheen in drie delen (1632 blz.) de *Jaer-boecken der stad Brugge*. Hij hernam hiermee het gelijknamig werk in twee delen dat, zonder auteursnaam, in 1738 bij Pieter Van de Cappelle was gedrukt. Al op 26 januari 1763 verkreeg Van Praet keizerlijk privilegie om het boek te herdrukken zowel in het Nederlands als in het Frans (hiervan lijkt echter niets in huis te zijn gekomen) en er voor twintig jaar de alleenverkoop van te hebben. Op 12 mei 1765 kreeg hij de bisschoppelijke approbatie.

Deze uitgave vermeldde de naam van de auteur : Charles Custis de Calvoorde (Brugge 1704-1752), schepen van Brugge en amateur-historicus. Custis zelf had het werk uitgebreid tot en met 1749. Joseph Van Praet voegde er zelf nog enkele aantekeningen bij voor de jaren 1750 tot 1765. Het waren maar korte notities die amper vijftien bladzijden besloegen.

Dit was het soort boeken dat aanwezig was in elke Brugse "bibliothèque d'honnête homme", zoals telkens weer bleek uit de veilingcatalogi bij sterfgevallen.

Een te vermelden boekje is dat waarin het sermoen werd gepubliceerd van de dominicaan Collin en waarin hij het bestaan van God bewees "contre les matérialistes", de waarheid van de Openbaring "contre les déistes" en het gezag van de Kerk "contre tous les sectaires".

Als antidotum tegen Voltaire, Encyclopedisten en compagnie kon dit tellen ! Als Van Praet dus al eens bij uitzondering een oorspronkelijk Frans werk drukte, was het geen "verlichte" literatuur, maar een militant anti-"filosofisch" werk.

De jaarlijkse almanak

Een boekhandel en drukkerij zonder eigen jaarkalender kon in die tijd blijkbaar niet. De belangrijkste in Brugge was de *Grooten Brugschen Comptoir Almanack* die achtereenvolgens door Andries Wydts, Pieter De Sloovere en Jozef De Busscher werd gedrukt. Ze hadden hiervoor een exclusief octrooi, dat evenwel kon omzeild worden als men maar een andere inhoud vond voor een concurrerende almanak.

Einde 1763 publiceerde Joseph Van Praet voor het eerst zijn *Grooten comptoir almanack 's lands van den Vrijen voor het jaar 1764*, dat hij in een voorwoord met superlatieve woorden van lof en onderdanigheid opdroeg aan de burgemeesters en schepenen van het Brugse Vrije.

Kwam er tegenwind opzetten vanwege De Sloovere omwille van de gelijknamigheid ? Feit is dat het jaar daarop, en alleszins voor de almanak van 1766 de naam gewijzigd werd in *Generalen Staet 's lands van de Vrijen*. Onder die naam zou de almanak jaarlijks verschijnen tot in 1794.

Behalve de jaarkalender was de inhoud zeer verschillend van die van De Sloovere en van zijn opvolger De Busscher en gaf hij in hoofdzaak de samenstelling weer van alle besturen die in het uitgestrekte gebied van het Brugse Vrije bestonden.

Hierdoor was de almanak van Van Praet niet concurrerend maar complementair met die van De Busscher, waarin men vooral de organisatie van de stedelijke Brugse overheid en van het Brugs verenigingsleven terugvond.

De catalogi

Een laatste onderdeel van de activiteiten van Van Praet bestond in het inventariseren van privé-bibliotheken en het drukken van veilingscatalogi. In 1767 drukte hij een eerste van die werkjes. Soms ging het om bescheiden drukwerk met een paar tientallen bladzijden, maar soms waren het boeken van 200 bladzijden en meer³⁰.

Die catalogi waren het gevolg van de regelmatige aanstelling van Van Praet als schatter en veiler van het boekenbezit van overleden ingezetenen. Joseph Van Praet werd hiervoor gaandeweg veel gevraagd, ook al deelde hij deze activiteit met Joseph De Busscher (met wie hij vaak samenwerkte) en met andere Brugse drukkers. Ook hier dus wel in zekere mate een specialiteit, maar opnieuw geen exclusiviteit. Het zou daarbij overdreven zijn dit als een vernieuwend initiatief te beschouwen. Ook vóór Van Praet waren er in Brugge regelmatig boekenveilingen en o.m. Andries Wydts en Pieter De Sloovere hadden dat niet minder goed gedaan dan degenen die na hen kwamen.

5. Van Praets persoonlijke stempel

Uitgeven van boeken kan in zekere mate de voorkeuren van de uitgever weergeven : als men er ten minste van uitgaat dat hij niet alleen maar op bestelling drukt, maar zelf initiatief neemt en beslist over wat hij uitgeeft.

Het door Van Praet uitgegeven werk blonk zeker niet uit door origi-

30 Bv. *Catalogue d'une grande collection de livres trouvés dans les 15 couvents supprimés dans les villes de Bruges et de Nieuport*, 1785, 252 blz. (SBB S495).

naliteit of militantisme. Het beperkte zich tot hoofdzakelijk Nederlandstalige, niet-controversiële geschriften, waarbij de godsdienstige werken het overwicht hadden. Niets ongewoons of opvallends maar de produktie van een bescheiden en marktgerichte uitgever in een Vlaamse provinciestad van de Zuidelijke Nederlanden. In de voorwoorden die Van Praet bij een aantal werken schreef, komt nochtans zijn persoonlijke mening om de hoek te voorschijn.

Zo gaf hij in het voorwoord tot de sermoenen van Massemin blijk van een grote gehechtheid aan de persoon van de Brugse bisschop Caïmo. De superlatieve termen die hij als "ootmoedigsten en onderdaenigsten dienaer" gebruikte, waren natuurlijk in de geest van de tijd, hoewel niets Van Praet verplichtte om zó lovend te zijn : "grooten en weerdigen bisschop - heel het Nederland door vermaerd en geagt - met alle de deugden die den Apostel in eenen bisschop verzoekt -" enz... Hij gaf hierbij ook uiting aan zijn gelovige en missionerende ingesteldheid, door als doel aan zijn publicatie te stellen, "niet alleen het verstand te verlichten en de hoogste mysteriën van ons geloove aan alle christenen klaerelijk voor te stellen", maar vooral "de herten van alle doolende schaepen op het kragtigste te bewegen en tot boetvaardigheid te brengen".

Aan de *Jaerboeken de stad Brugge* gaf hij ook een lovende opdracht mee ter ere van de magistraat van Brugge en van het Vrije, onder wiens bescherming "de geleertheyt onder ons moet herleven, de konsten bloeyen en de naturelijcke gaven opgeheldert worden". Van Praet was dus een trouwe dienaar van het burgerlijk zowel als van het geestelijk gezag.

In zijn voorwoord tot de jaarboeken kwam ook tot uiting dat hij zo'n publicatie met kritische zin bekeek. Hoewel het toch drie volumes van elk 500 bladzijden besloeg, noemde hij het een "Werckxken" en een "Boeckxken" dat niet eens een volmaakte kroniek was, maar slechts een aanzet die kon leiden tot een vermeerderde en verbeterde uitgave om dan op basis daarvan een "volkomen historie" van Brugge te kunnen schrijven. De historische acribie kwam ook tot uiting in het drukken van een uitgebreide bibliografie met de opgave van alle werken die Custis voor het opstellen van zijn "jaarboeken" gebruikt had : bijna honderd latijnse, franse en nederlandse werken, telkens secuur opgegeven met plaats en jaar van de druk.

Daarbij hoorden ook verschillende Brugse werken die alleen in handschrift beschikbaar waren, zoals de kroniek van Galbertus, de gedenkschriften van Bultinck, de "Chronycke van Vlaenderen" van Nicolaas Despars, de werken van Zeger van Male, de "Rare geschriften" van Inbona en het "Journael" van Willem Weys.

Zijn kritische historische zin betoonde Van Praet ook in zijn voor-

woord tot het *Jaarboek der gilde Sint-Joris*. Hierin dreef hij de spot met de hersenloze kroniekschrijvers die hun verbeelding als enige bewijsstukken aanvoerden en die, voor wat betreft de Sint-Jorisgilde de oorsprong gingen zoeken in de tijd van Julius Caesar of bij de Franken. Van Praet hield het bij een verzameling van authentieke documenten die hij in de archieven van de gilde aantrof en waarvan het oudste dateerde uit 1321. Hoewel hij hierbij onderstreepte dat hij niet de "eertzugt" had zich "uyt te geven voor historie-schrijver", toonde hij ook hierin dat hij een gezonde historische ingesteldheid had. Indien hij zelf alle documenten doornam en overschreef, betekent dit meteen dat hij zich de lectuur had eigen gemaakt van oude en soms toch niet zo gemakkelijk te ontcijferen manuscripten. Het is uit dit alles duidelijk dat Van Praet niet zo maar drukwerk produceerde maar zich zelf nauw betrokken voelde bij wat hij uitgaf en er zijn persoonlijke stempel op drukte. We zullen hierop nog terugkomen in het hoofdstuk gewijd aan de ideologische situering van Joseph Van Praet.

6. De boekhandel

Het benadrukken van de grotere omvang van Van Praets eigen drukwerk, ook op het gebied van boekdrukken, in tegenstelling met wat Bergmans en anderen schreven, doet niets af aan het feit dat hij ook een actief boekhandelaar was.

Het is vooral deze activiteit die hem de reputatie van "progressist" heeft opgeleverd. Ook hier nochtans moet men nuanceren.

Het is inderdaad juist dat hij voldeed aan de vraag van het intellectuele Brugse publiek om de filosofische werken aan te bieden. Rousseau, Voltaire, Montesquieu, l'abbé Raynal, John Locke, Hume, Pufendorf, Swift : men kon het allemaal bij Van Praet vinden. Maar natuurlijk niet alleen maar dat soort lectuur.

Schepen Charles Lauwereyns was bij Van Praet geabonneerd op de *Dictionnaire Encyclopédique* die in fascicules werd uitgegeven, maar ook op de *Acta Sanctorum* van de Bollandisten die op dezelfde wijze verspreid werd³¹.

Het verkopen van "filosofisch" werk, waar alleen het meest "integristisch" deel van de clerus aanstoot aan nam, gebeurde in dezelfde boekhandels waar misschien wel tienmaal zoveel religieus en devoot werk werd aangeboden. Zo ook bij Van Praet.

31 *Catalogue des livres délaissés par feu Monsieur Charles-Pierre Lauwereyns de Diepenhede (...)*, J. Van Praet et fils, Bruges (Bibliotheek UCL).

Daarbij moet er op gewezen worden dat Van Praet hierin helemaal niet uitzonderlijk was. De meeste zoniet al zijn collega's hadden de "verlichte" werken ter beschikking. Cornelius De Moor die o.m. de vastenbrieven van bisschop Brenart drukte, werd op het matje geroepen niet zozeer omdat hij de op de index van de verboden boeken geplaatste werken van abbé Raynal verkocht, maar vooral omdat hij er door middel van aanplakbrieven reclame voor maakte³².

Er moet dus rekening gehouden met de commerciële ingesteldheid van de drukkers, die verkochten waar er vraag naar was, zonder dat ze het noodzakelijk met de inhoud van die boeken eens waren. Aangezien ze hierin door de burgerlijke overheid gesteund werden en trouwens ook veel geestelijken zich bij hen de "verboden" boeken kwamen aanschaffen, stapten ze licht over de kritiek van de kerkelijke censurs.

Als dit een bewijs was van een "verlichte" opstelling, dan was het alleszins een algemene opstelling, waar Van Praet geen koploper en zeker geen eenzaat in was.

Een ander element dat bij herhaling is aangehaald om het bijzonder dynamisme te beklemtonen dat Van Praet zou gekenmerkt hebben, is de trimestriële tot maandelijks publicatie van folders die hij vanaf 1770 deed met opgave van de nieuwe of antiquarische boeken die hij had binnen gekregen³³.

Men mag zich van deze catalogi niet al te veel voorstellen. Het waren bescheiden blaadjes waarop hoogstens een tachtigtal titels vermeld stonden. Vond men er inderdaad Voltaire, Swift, Montesquieu, Pufendorf en andere, dan vormden die toch maar een kleine minderheid. De hoofdbrok bestond uit godsdienstige of geschiedkundige werken. Rechten, handel, wetenschappen, geneeskunde, literatuur kwamen elk met enkele werken op de lijst voor.

Het drukken van een folder gaf natuurlijk wel blijk van dynamisme, maar zo uitzonderlijk was het dan ook weer niet. Joseph De Busscher publiceerde ook regelmatig zo'n catalogi, naast de publiciteit die hij voor zijn boekenfonds maakte in zijn jaarlijkse almanak. Boekhandelaars zoals De Moor en Lacroix kondigden nieuwe boeken aan met aanplakbrieven. Bogaert en Lacroix plaatsten advertenties in de *Gazette van Gent* en verschillende Brugse boekhandelaars deden dit zelfs in de *Gazette des Pays-Bas*³⁴. Die publicitaire inspanning

32 Yv. VANDENBERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten, de reacties van de Bruggelingen in de revolutietijd (1780-1794)*, Brussel, 1972, blz. 111.

33 *Bibliothèque ancien(ne) et moderne ou catalogue des livres ancienes et nouveaux qui se trouvent chez Joseph Van Praet, imprimeur et libraire à Bruges* (SBB HF 127).

34 Yv. VANDENBERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, a.w. blz. 109.

gen waren zelfs helemaal niet nieuw. In het begin van de 18de eeuw publiceerde Andries Wydts al catalogi met de opgave van wat hij te koop had³⁵.

De conclusie die wij hieruit halen is dat J. Van Praet gewoon zijn "stiel" goed behartigde, zonder hierin te verschillen van zijn collega's en zonder te moeten gecatalogeerd worden als een buitenbeentje die dynamischer en "progressiever" zou geweest zijn.

7. De ideologische situering van Joseph Van Praet

Van een boekhandelaar en drukker op het einde van de 18de eeuw is het altijd interessant te weten hoe hij zelf dacht en bij welke van de mekaar bekampende filosofische en politieke stromingen hij zich aansloot, of met wie hij minstens een geestesverwantschap betoonde. Hoe situeerde Yvan Vandenberghe de drukker Van Praet ?

Hij beschreef hem als een dynamisch en "verlicht" boekhandelaar en situeerde hem bij de keizersgezinden tijdens de Brabantse omwenteling³⁶.

Dit was blijkbaar genoeg om Van Praet voortaan als een "progressist" en een "jacobijn" te beschouwen. In *Brugse geleerden en Brugse literatuur in de 17de en 18de eeuw* (Biekorf 1974, blz.285) vernoemde A. Dewitte "de jacobijnse drukker en boekhandelaar J. Van Praet" om hem ook nog als "jacobijn" te citeren in de ledenlijst van de schuttersgilde van Sint-Kruis³⁷.

De auteur van de nota "Joseph Van Praet en het Brugse boekbedrijf op het einde van de 18de eeuw" gaf in 1992 nogal goed weer hoe men is beginnen denken over Van Praet : "Van Praet verkocht niet alleen boeken van de "philosophes", hij was ook hun ideeën toegenezen. In elk geval was hij een heftig tegenstander van de Brabantse Omwenteling (1789) en kwam hij in conflict met de bisschoppelijke censor." En verder nog : "Ook op politiek vlak trad deze zoon (François) in de voetsporen van zijn vader : hij werd lid van de Société Littéraire en van de Jacobijnse club te Brugge".

Hoe zat het nu juist ?

Vooreerst dient opgemerkt dat Joseph Van Praet geen lid werd van de einde 1786 opgerichte *Société Littéraire*. Totdat ze in 1792 evolu-

35 A.D.V. *Gast-huys der Sieken*, in : Biekorf 1974, blz. 396.

36 Yv. VANDENBERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, a.w. blz. 247.

37 A. DEWITTE, *500 jaar vrije archiers van mijnheere Sint Sebastiaan te Sint-Kruis Brugge*, Brugge, 1975.

eerde, was deze vereniging bijna uitsluitend bevolkt door edellieden, aangevuld met enkele weinige vertegenwoordigers van de hogere burgerij. Van Praet behoorde niet tot deze hoogste maatschappelijke klasse.

Van de "Jacobijnse club" was Joseph Van Praet uiteraard nooit lid, want hij was tien maanden voor de oprichting ervan overleden.

Overlopen we even wat we over Van Praet in de revolutietijd kunnen terugvinden, vanaf 1787 tot aan zijn dood begin 1792.

Over het woelige jaar 1787 kan men méér dan de indruk opdoen dat Joseph Van Praet zich achter de ideeën schaarde van één van de groepen die zich sterk profileerden en hierbij zowel traditionalistische (zelfs reactionaire) als "democratische" ideeën promoveerden : de ambachten.

Het jaar 1787 was zeer belangrijk in de evolutie van de publieke opinie, die alert reageerde op de talrijke initiatieven van keizer Jozef II. Zo kwam er vanaf 1 januari 1787 een nieuwe administratieve indeling van de Oostenrijkse Nederlanden in negen gebieden, met telkens een "intendant" aan het hoofd. De ambachten juichten deze vernieuwing toe.

Nog belangrijker was de afschaffing van de rechterlijke macht van de lokale besturen, die voortaan door nieuw opgerichte rechtbanken zou worden uitgeoefend. De ambachten waren hierover dubbel tevreden. Ze dachten hierdoor te ontsnappen aan de voogdij van het stadsbestuur dat uitsluitend uit edellieden bestond en door hen als rechter en partij werd aangevoeld. Daarenboven waren ze heel vereerd dat ze, als "derde stand" mee mochten beslissen over de voor te dragen kandidaten voor de nieuwe rechtersambten.

De ambachten waren dan ook erg mistevreden toen, onder grote druk van de ambtsedellieden de intendenties op 4 juni al werden afgeschaft, nadat de nieuwe rechtbanken, nog vóór ze konden werken, al op 14 mei waren geschorst.

De aanvankelijke tevredenheid van de ambachten riskeerde van des te kortere duur te zijn omdat op 17 maart nog een ander decreet werd afgekondigd dat hun alle financiële en juridische autonomie ontnam. Ze moesten zelfs binnen de veertien dagen de inventaris van al hun bezittingen inleveren bij het stadsbestuur. Wat dit betekende konden ze al raden. Het jaar voordien was hetzelfde gebeurd met de godsdienstige confrerieën, die ook een inventaris van hun goederen hadden moeten indienen, om korts daarop afgeschaft te worden en al hun bezittingen door de overheid overgenomen te zien.

Maar nog voor ze hiertegen goed en wel in het verweer konden komen werd ook dit decreet al op 29 mei afgeschaft, samen trouwens

met een decreet uit 1771 waarin was voorgeschreven dat de ambachten geen processen mochten inspannen zonder de voorafgaande toelating van het stadsbestuur.

Uiteindelijk dus toch tevredenheid bij de ambachten voor wie de nieuw verworven autonomie een ware zweepslag betekende. Na decennia werkloosheid werd het college van "swaerdeken" tot nieuw leven gewekt. In de daaropvolgende maanden ontpopten de ambachten zich tot een belangrijke politieke factor. In die maanden, gekenmerkt door grote onrust, betogingen en plunderingen, o.m. omwille van voedselschaarste, zouden zij, méér dan het stadsbestuur, de ordehandhaving verzekeren, in samenwerking met de schutters- en schermersgilden.

De ambachten waren overtuigd dat ze opnieuw de echte politieke leiders van de stad zouden worden. In hun visie betekende dit dat het corporatistisch systeem uit de middeleeuwen weer in zijn volle glorie moest hersteld worden. Dit combineerden ze met het idee dat zij "het volk", de derde stand waren, die onder invloed van de Verlichtingsgedachten een meer democratische bestuursvorm zou tot stand brengen. Hiermee bedoelden ze geen democratie in de moderne zin, maar een maatschappelijke ordening waar zij een belangrijk deel van de macht naar zich konden trekken. Nog ver af dus van de meer egalitaire maatschappij waar Jozef II een voorstander van was en nog méér van de principes die de Franse revolutie zou uitdragen.

De ambachten gingen zelfverzekerd en zelfs arrogant te werk. Zo gingen ze op 23 juli 1787 het gemeentelijk archief opeisen, en brachten het van het stadhuis triomfantelijk terug naar de aloude archiefkamer in het Belfort, waar het voortaan weer onder de hoede van de swaerdeken werd bewaard, geïnventariseerd en nagelezen. Zoete weerwraak, zo kort nadat ze gevreesd hadden hun eigen archieven en bezittingen naar de stad te zien overgaan.

In deze evolutie duikt ook Joseph Van Praet op. In september 1787 publiceerde hij een *Verzaemeling van eenige oude wetten ende privilegiën van de stad Brugge*. Hij schreef er zelf een voorwoord bij, waarin hij met geveinsde argeloosheid meldde dat het om de publicatie van een handschrift ging dat toevallig in zijn handen was terecht gekomen en dat hij "gelet op de tijdsomstandigheden" nuttig vond te publiceren. Er was natuurlijk niets toevalligs aan deze publicatie van 14de en 15de eeuwse privileges. Het was integendeel een politieke daad die erop gericht was de eisen van de ambachten kracht bij te zetten. Er was waarschijnlijk ook niets toevalligs aan het bij Van Praet terecht komen van dit 15de eeuws handschrift dat copïes van een aantal privileges bevatte, en dat achtereenvolgens aan de juristen

Joos de Damhoudere, Fortunatus en Pierre Lotins had behoord. Men mag vermoeden dat dit handschrift uit het archief van een of ander bevriend jurist of van één van de ambachten te voorschijn was gehaald. Sterker nog : het kan niet uitgesloten worden dat dit handschrift zich op het stadsarchief bevond dat sedert juli in handen van de ambachten was en door de swaerdeken en hun advocaten grondig werd uitgepluisd. Het zou er dan vlug even kunnen "buitengesmokkeld" zijn om inderhaast te worden afgeschreven, wat de talrijke foutieve transcripties in de gepubliceerde tekst zou uitleggen. Hoe dan ook, Van Praet bekende duidelijk kleur, door in zijn inleiding de publicatie op te dragen aan de swaerdeken en de ambachten (en ook aan de schuttersgilden), die hij alle lof toezwaaide voor de wijze waarop zij de rust in de oproerige stad hadden teruggebracht. Het jaar 1787 was immers ook een jaar van opstootjes, plunderingen en hongeroproer en daar waren de ambachten en gilden hard tegen ingegaan.

Dat de officiële drukker van de stad Brugge en van het Brugse Vrije het aldus opnam voor wat toen het "werkelijk gezag" leek dat opkwam tegen het "wettelijk gezag" kan verwonderlijk lijken en toont alleszins aan dat het stadsbestuur toen nog over weinig gezag en aanzien beschikte.

Een paar weken later recidiveerde Van Praet door het politiek manifest van de ambachten te drukken. In hun *Representatie aen edele ende weerde heren burgermeester ende schepenen der stad van Brugge* (22 september 1787) richtten de swaerdeken een echt ultimatum aan de stad in verband met de voedselschaarste en de levensduurte, in de hand gewerkt door de speculerende "onmenselijke landsheeren of proprietarisen". Enkele dagen later, op 2 oktober 1787 volgde een tweede rekwes, ook bij Joseph Van Praet gedrukt³⁸.

En voor Nieuwjaar 1788 drukte Van Praet een nieuwjaarsboekje ter ere van het ambacht van de vleeshouwers : *Kloecke Daeden bewezen in den Nieuwjaarswensch, door de edelmoedigheid der geslagten van den Vleschen-Ambachte der stad Brugge (...)*. Ook dit pamfletje kwam er

38 J. VAN WALLEGHEM, *Merkenweerdigste voorvallen 1787*, fol. 366 ;

Yv. VANDENBERGHE, *Jacobijnen en Traditionalisten*, a.w. blz. 160 en v.

Yv. VANDENBERGHE, *Het "Verlichte" Brugge als testcase*, in : *Het culturele leven in onze provincies in de 18de eeuw - West-Vlaanderen* (Driem? Tijdschrift Gemeentekrediet 1983, blz. 120-126;

D. VANDEN AUWEELE en M. OOSTERBOSCH, *Van 1304 tot 1477 : Joseph Van Praet en de Brugse privileges*, in : *Serta Devota in memoriam Guilelmi Lourdaux, pars posterior*, Leuven 1995, blz. 268-284. Met dank aan prof. Vanden Auweele die me in deze de juiste richting wees.

vooral om het ambacht op te hemelen in verband met wat het in 1787 voor de orde en de rust had gedaan³⁹.

Er lijkt geen twijfel over te bestaan : in 1787-88, net voor de Brabantse revolutie was Joseph Van Praet een actief sympathisant van de ambachten en neringen en ageerde hij mee tegen het ambtsadelijk stadsbestuur. Zowel de ambachten als de lokale besturen waren beiden nog wel keizersgezind, maar dan toch met enige terughoudendheid en in functie van hun eigen en uiteenlopende belangen. Van Praet bleef dus ook nog keizersgezind, niet omwille van de "verlichte" ideeën van Jozef II, maar wel omdat de keizer op die ideeën en op de genomen initiatieven aanzienlijk was teruggekrabbeld.

Dan kwam de Brabantse Omwenteling (november 1789 - december 1790). De ambachten en de kooplui hadden die revolutie niet aangemoedigd, maar ze waren voorbereid om er van te profiteren. De helft van het nieuw schepencollege dat werd aangesteld, werd door hen geleverd. De vrienden van Van Praet hadden de wind in de zeilen.

Wie eveneens de revolutie gunstig gezind waren en er zich bij aansloten waren de hoofdgilden St.-Joris, St.-Sebastiaan en St.-Michiel. Zij namen opnieuw de belangrijke taak op zich de orde in Brugge te handhaven.

De gilden werden geleid door traditionalistische notabelen, hoofdzakelijk edellieden, die om redenen hun eigen, en enigszins afwijkend van die van de ambachten, de revolutie gunstig gezind waren. Ze organiseerden zich op militaire wijze. Zo bestond de compagnie "Volontaires de Saint-Georges" uit een kleine honderd man (dienstknechten en muzikanten niet meegerekend), onderverdeeld in zes pelotons. Aan het hoofd stond een "état-major" met hoofdman Jean-Jacques Van Outryve de Merckem als voornaamste lid. Operationeel leider met de titel van "kapitein" was Pieter De Melgar⁴⁰. Onder de soldaten bevonden zich François en Augustin Van Praet. En wie kwam er op het "tableau" voor met de belangrijke functie van kwartiermeester ? Jawel, Joseph Van Praet⁴¹.

Hij zal ongetwijfeld meegevierd hebben toen op 3 maart 1790 de "Belgische Washington" generaal Jan Van der Meersch triomfantelijk in Brugge werd onthaald en o.m. erelid werd van de drie gilden, meer bepaald van de Sint-Jorisgilde. De strijd tussen Vonkisten en Statisten, die amper een maand later tot gevolg had dat Van der

39 A. VIAENE, *Jan Breydel en zijn "kloeke daeden"*, in : Biekorf 1956, blz. 193-194.

40 A. VAN DEN ABEELE, *In Brugge onder de acacia*, Brugge 1987, blz. 266-271.

41 SAB, Plakkaten en ordonnanties, Reg. 34 nr. 2, *Tableau des volontaires de St. Georges à Bruges en ordre de parade dans l'année 1790*.

Meersch werd gearresteerd onder verdenking van landverraad, was begin maart nog niet aan de Bruggelingen bekend.

Gans het jaar 1790 stonden de gilden op de bres om de orde in de stad te handhaven. Op 4 juli 1790 legden ze plechtig de eed van trouw af aan de Staten van Vlaanderen, wat betekende dat ze een duidelijk traditionalistisch standpunt innamen⁴².

Hun leiders, o.m. J.J. Van Outryve de Merckem, A. Van den Bogaerde, J.N. de Peellaert de Steldershove, P. de Melgar en anderen, namen mee de voornaamste functies op in de nieuwe besturen van de stad en van het Vrije.

Er lijkt dan ook geen twijfel over te bestaan dat Joseph Van Praet tijdens de Brabantse Omwenteling "patriot" en "statist" was, aanhanger van de traditionalistische strekking en dat hij niet onder de keizersgezinden of "vijgen" kon gerekend worden. Hoewel er toch één tegenindicatie bestaat, met betrekking tot een incident dat sporen liet in het "crimineel register" van de stad.

Op 22 oktober 1790 had Joseph Van Praet volgens een naamloos rapport "misaghtende discoursen gehouden tegen de religie en de devoiren hedendaegs gepleegt voor 's lands welvaeren, [zo]dat men genoodzaekt hadde geweest hem uit den huize te doen vertrekken ende compagnie te ontzeggen. Wen gelijk hij ter causen van zijne antipatriotique discoursen reeds verscheyde compagnies is ontseyt geworden."

De schepenen Thomas Van Vyve en Jozef Volckaert stelden een onderzoek in. Ze ontboden de uitbaters van de herberg De Munte waar het incident had plaats gevonden, en één van de aanwezige klanten de blauwverver Judocus Van Loo.

Hun eensluidend verhaal was dat een paar stamgasten aan het praten waren over de devoties en processies die veelvuldig werden gehouden. Plots had Van Praet de handen gevouwen en had op schimpende wijze geroepen: "God de Vader. Ik geloove in God den Vader". Daarop had kroegbaas Vercauteren hem verzocht de herberg te verlaten.

De getuigen voegden er aan toe dat hij vaak ongunstige berichten verspreidde over het patriottenleger en dat men "uit zijn discoursen begrijpt dat zijn gedachten zeer antipatriotique zijn, mits hij hem altijd schijnt te verheugen in alles wat ons tegengaet."

De schepenen tilden er duidelijk niet zwaar aan, want in tegenstelling met andere gelijkaardige aanklachten, werd de aangeklaagde zelf niet ondervraagd en de zaak kreeg geen verder gevolg.

42 Vv. VANDENBERGHE, a.w. blz. 222.

Men kan er dus niet van uit aan te nemen dat er toch wel een aanwijzing was dat Van Praet, minstens tegen het einde van de Brabantse Omwenteling, er een tegenstander van geworden was⁴³.

Het zou nochtans overdreven zijn hieruit te besluiten dat Van Praet een anticlericale "jacobijn" was geworden, of zelfs maar een overtuigd royalist.

Eind oktober 1790 was de revolutie aan het doodbloeden, was de desillusie algemeen, begon men zondebokken te zoeken en bereidde men zich voor op de onvermijdelijke terugkeer van de Oostenrijkers. Een treffend voorbeeld vinden we bij de memorialist J. Van Walleghem. Ook hij was aanvankelijk revolutiegezind, maar tegen oktober 1790 geloofde ook hij er niet meer in, voelde zich bedrogen en ging bitter te keer tegen de revolutiestokers, meer bepaald tegen de oproerpaters. Dat een zo diepgelovig en kerkgetrouw man als Van Walleghem zo reageerde, toont aan dat men de reactie van Van Praet niet moet opschroeven : hij vertolkte een op dat ogenblik wijd verspreide mening⁴⁴.

8. Het laatste levensjaar

Na de terugkeer van de Oostenrijkers, bleef er Joseph Van Praet nog een jaar te leven. Er werd door de Oostenrijkers over alles de spons geveegd en hij was weer de officiële drukker van stad en Vrije. Zoals de meesten nam hij er vrede mee om onder het Oostenrijks gezag weer rust te vinden, vooral ook omdat de opvolger van Jozef II zich erg toegeeflijk opstelde.

Zo populair werd Leopold II dat het stadsbestuur besliste een standbeeld van hem op te richten op de Markt. Ieder burger kon hiervoor zijn financiële bijdrage leveren. De intekenlijsten lagen ter beschikking bij de drukkers Van Hese, Bogaert, Van Eecke en ook bij J. Van Praet en zoon⁴⁵.

Van Praet was verder volop bezig met zijn boekhandel, zoals blijkt uit het proces dat hij tegen zijn collega Joseph De Busscher inspande. De Busscher was de exclusieve drukker van drie boekjes die voor elke handelaar heel nuttig waren. Ze bevatten de ingewikkelde gegevens voor omzetting van lengte- en inhoudsmaten die van stad tot stad ver-

43 Rijksarchief Brugge, stad Brugge, dos. 725, register crimineel 1790, cahier 10, f.3 en v.

44 J. VAN WALLEGHEM, *Merkenweerdigste voorvallen 1790*, f. 532 "het verloop van tijd zal ons gaen leeren hoe wij door die wanschepsels, predikatie en opstokerijen van den geestelijcken staet bedrogen ende misleyt zijn geworden."

45 J. VAN WALLEGHEM, *Merkenweerdigste voorvallen 1791*, fol. 142.

schilden, alsook de wisselkoersen tussen de talrijke gangbare munten⁴⁶. De andere boekhandelaars die dit te koop wilden aanbieden, moesten dus bij De Busscher bestellen.

Om niet te achterhalen redenen, weigerde De Busscher in 1790 nog verder leveringen hiervan aan Van Praet te doen. Waren er politieke motieven in deze revolutionaire periode? Of was er een zakelijk meningsverschil ontstaan, bijvoorbeeld naar aanleiding van hun samenwerking bij het opstellen van veilingscatalogi en het organiseren van veilingen? Het valt alleszins op dat De Busscher rond dezelfde tijd boekenveilingen organiseerde en catalogi opstelde in samenwerking met Cornelius De Moor, daar waar hij voordien vaak met Van Praet samenwerkte.

Feit is dat op 29 december 1790 Van Praet opdracht gaf aan notaris Boone om De Busscher in gebreke te stellen hem veertig exemplaren van elk van de drie boekjes te leveren. Boone nam hiervoor alle tijd en op 28 november 1791 meldde hij zich bij De Busscher aan, die botweg de levering weigerde met de woorden dat de boekjes "voor Van Praet niet becommelijk en waren voor genen prijs". Sober noteerde Boone "welke antwoorde we aanveerd hebben voor refus". Onmiddellijk vatte Van Praet de procureur fiscaal voor Vlaanderen Maroucx. Gelet op de onwil van zijn collega verzocht hij diens exclusief recht op te heffen, zodat ook hij voortaan die boekjes kon drukken. Maroucx vroeg het advies van het stadsbestuur van Brugge, dat pas na een herinneringsschrijven, op 29 februari 1792 antwoordde. De stad was van oordeel dat Van Praets verzoek niet moest ingewilligd worden. De Busscher weigerde niet te leveren, schreven ze, maar hij wou dit enkel per bundels van 25 exemplaren. Iedereen toelaten om die boekjes te drukken, daar waar het om een ingewikkelde materie ging, die nauwgezet moest bijgehouden worden, vond het stadsbestuur niet in het algemeen belang⁴⁷.

Wat Maroucx uiteindelijk besliste, weten we niet.

Voor Joseph Van Praet was dit van geen belang meer. Hij was ondertussen dood en begraven. Aan zijn overlijden wijdde Van Walleghem een volle paragraaf: "Op den 20 januari (1792) overleed zeer subietlijk d'heer Joseph Van Praet, boekdrukker, wonende by d'Eiermarkt, terwijl dezen heer eergisteren van eene appoplexie geslaegen zijnde, niet is konnen tot kennis gebragt worden, niettegenstaende alle mogelijke devoiren welke hiertoe aangewent wierden, totdat hij op heden op 't onvoorziens zonder te konnen gehol-

46 A. VIAENE, *Practische rekenkundige handboekjes van Donaes Can den Bogaerde (1650-1800)*, in: Biekorf, 1970, blz. 182-184.

47 SAB, archief librariërs, nr. 73.

pen worden ofte zonder de noodige heylige gerechten van Onze Moeder de H.Kercke te kunnen ontfangen, overleden is"⁴⁸.

9. De weduwe Van Praet

Het overlijden van Joseph Van Praet betekende niet het einde van de drukkerij en boekhandel. Nog zestien jaar zou de weduwe, geholpen door haar inwonende dochter Félicité en in mindere mate door haar zoons François en Augustin de zaak verder zetten.

De vele drukwerken die het gevolg waren van de revolutionaire koorts, kwamen mee uit de persen van Van Praet. Ook andere drukkers hadden hierin natuurlijk hun deel, vooral dan Bogaert en De Busscher, waar jonge zonen mee aan het roer kwamen die "nieuweworde" gezind waren.

In 1794 werd Van Praet de officiële drukker van het Leidedepartement. Vanaf 1796 werd het anders. Het vele drukwerk werd voortaan verdeeld over de verschillende Brugse drukkers. Het huis Van Praet kreeg zijn deel⁴⁹.

De drukkerij en de boekhandel waren evenwel niet meer zo actief als vroeger. Er waren heel wat nieuwe en dynamische jonge drukkers aan de slag, terwijl er bij Van Praet geen opvolging kwam. Stond er nog af en toe "Weduwe Van Praet en Zoon" op het drukwerk vermeld, dan was het niettemin duidelijk dat zowel François als Augustin andere ambities koesterden.

De laatste drukwerken die we van de weduwe Van Praet terugvonden dateren van begin 1808. Het ging om een grote affiche in twee delen (40 op 34 en 40 op 19 cm) waarop alle veroordelingen vermeld stonden die in december 1807 door de criminele rechtbank van het Leidedepartement waren uitgesproken en een departementaal reglement gedateerd 29 februari 1808⁵⁰.

48 J. VAN WALLEGHEM, *Dagelijksche gevallen 1792*, fol. 218.

49 Drukkerij Van Praet had in 1796 een fout begaan. Ze had voor de paters capucijnen een drukwerk verzorgd naar aanleiding van een triduum ter ere van de gelukzalige Bernardus van Offida en had onderaan vermeld "weduwe Van Praet en zoon, drukkers van de administratie van het departement der Leye". In het drukwerk werd paus Pius VI vernoemd, die door de Franse overheid beschouwd werd als "eenen vremden prins, deelmaekende van het bondgenootschap tegen de republieke". Zo werd beslist dat Van Praet "van dezen dag zullen ophouden te drukken voor de administratie". Voortaan was Van Praet niet meer de enige officiële drukker, maar niettemin werden aan deze drukkerij nog regelmatig officiële drukwerken toevertrouwd. (zie : J. VAN WALLEGHEM, *Merckenwaardigste voorvallen 1795 en 1796*, Brugge 1995, jaar 1796, fol. 77-82).

50 De eerste vermelde enkel de weduwe, op de tweede stond er "et fils".

Enkele dagen later, op 11 maart 1808 stierf de bejaarde uitbaatster. De aangifte van nalatenschap werd gedaan door de vijf kinderen, Joseph, François, Augustin, Marie-Anne en Félicité. Joseph was er niet voor uit Parijs teruggekeerd en François werd vermeld als "absent". Het was geen aanzienlijke nalatenschap. Het onroerend bezit bestond uit twee huizen in de Kuipersstraat, gewaardeerd op 12190 fr en uit 800 fr meubelen en 100 fr linnen. Het boekenfonds werd verkocht voor 2000 fr⁵¹ en de inboedel van het drukkersatelier werd eveneens op 2000 fr⁵² geschat.

Op 8 mei 1809 leidde Emmanuel Terlinck in het sterfhuis een openbare verkoop, waarbij o.m. verkocht werden : "drukkerspersen, zet-haeken, raemen en andere werktuigen en gereedschappen dienende voor de drukkerij en groot getal letters van verscheide vormen en grootte".

Het huis zelf, dat volgens de nieuwe nummering het nummer 4 droeg, werd eveneens te koop aangeboden door notaris De Busschere en werd als volgt beschreven : "Oude en welgekalante boekwinkel en drukkerij, spacieuze zaelen, zeven beneden en vijf bovenkamers, schone keuken, kelders, separate drukkerij en boekbinderij, grote schone Engelse hof, aubette, stallinge, remise, etc."⁵³. Aangiften van nalatenschap zeggen natuurlijk niet alles, en er kan ook verdeling van roerende goederen onder de kinderen gebeurd zijn. De indruk wordt toch gewekt dat het om een eerder bescheiden vermogen ging. Joseph Van Praet en zijn echtgenote waren niet speciaal rijk geworden van hun activiteiten. Joseph Bogaert zou enkele jaren later een belangrijke schilderijenverzameling nalaten⁵⁴ en Joseph De Busscher, die in 1787 een laat-zestiende eeuwse kopie van een Jan Van Eyck had geschonken aan de Kunstacademie, liet heel wat schilderijen en vooral een aanzienlijke bibliotheek na⁵⁵. Bij Van Praet ging het er bescheidener aan toe. Van de Van Praets zou wél een royale schenking in stadsbezit komen, niet evenwel vanuit de

51 Van toen af plaatste J. Bogaerts advertenties in zijn *Gazette van Brugge* voor boeken die destijds door Van Praet waren gedrukt, zodat men mag veronderstellen dat hij de opkoper was (zie : *Gazette van Brugge*, 16 juni 1809).

52 Rijksarchief Brugge, Registratie en Domeinen, Successies, nr. 2217.

53 *Gazette van Brugge*, 28 april en 3 mei 1809.

54 A. VAN DEN ABEELE, *Drukker-uitgever Bogaert, of de standvastige taalijveraar*, in : Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, 1985, blz. 25-86.

A. VAN DEN ABEELE, *De Brugse drukkers Bogaert*, in : Biekorf 1985, blz. 47-74.

A. VAN DEN ABEELE, *Joseph Bogaert*, in : Nat. Biogr. Woordenboek, deel 12, Brussel 1987, kol. 90-95.

55 A. VAN DEN ABEELE, *De drukkersfamilie De Busscher*, in : Biekorf 1982, blz. 129-133.

A. VAN DEN ABEELE, *Joseph De Busscher*, in : Nat. Biogr. Woordenboek, deel 12, Brussel 1987, kol. 127-132. D. DE VOS, *Catalogus schilderijen 15de en 16de eeuw - Stedelijke musea Brugge*, Brugge, 1979, blz. 228-229.

drukkerij en boekhandel, maar van de oudste zoon Joseph-Basile Van Praet, die bij leven en na zijn dood een deel van zijn uitzonderlijke collectie Mansion-drukken aan zijn geboortestad zou legateren.

10. conclusies

De persoon en de familie

1. Joseph Van Praet stamde uit een begoede Brugse middenstandersfamilie met een lange traditie in de textielhandel en genoot een goede opvoeding. Van moederszijde sproot hij uit een kunstenaarsfamilie voort. Zijn huwelijk met een in Frankrijk geboren en getogen familielid kan mee uitleggen waarom hij zich in het eerder franstalig deel van de Brugse bevolking goed scheen thuis te voelen, veel contacten had met de Franse (Parijse) boekhandelswereld en aan zijn kinderen (zeker aan de oudste) een opvoeding in Frankrijk gaf.
2. Hij had een omvangrijker gezin dan tot hiertoe in de aan hem gewijde studies werd vermeld : negen kinderen, waarvan vijf de volwassen leeftijd bereikten en hem overleefden.
3. Hij oefende een nevenberoep uit als ontvanger van verschillende heerlijkheden en parochies.
4. Joseph Van Praet was één van de meest actieve acteurs in het Brugs verenigingsleven van zijn tijd, vooral als regisseur van de Sint-Jorisgilde en als penningmeester van de kunstacademie en van de "Confrerie van het Concert".
5. Hij was zonder twijfel een gecultiveerd en belezen man. Heel wat door hem geschreven voorwoorden in zijn publicaties, evenals zijn oorspronkelijk werk (Sint-Jorisgilde en aanvulling Brugse Jaarboeken) tonen dit aan. Hij gaf hierbij blijk van eruditie en van een gezonde kritische ingesteldheid.
6. In de eerste fase van zijn beroepsleven (\pm 1745 - 1762) was hij een actief lakenhandelaar, die zich terzelve tijd intensief op zijn nieuw beroep als drukker en uitgever voorbereidde.

De drukker en uitgever

7. Joseph Van Praet schakelde niet over op drukken en uitgeven omdat de lakenhandel onvoldoende renderend was geworden, - ook al gaf hij dit als officiële reden op - maar gewoon omdat hij van in zijn jeugd een voorliefde koesterde voor boeken en van zijn hobby zijn beroep wou maken.

8. Van Praet kon zelf zetten, drukken, noch boekbinden. Dit belette niet dat hij aan het hoofd van een drukkersatelier en boekbinderij kon staan, waar het materiële werk door drukkersgasten werd uitgevoerd. Ondanks de aanvankelijke tegenkantingen wist hij zich behoorlijk in het librariërs-gild te doen accepteren.
9. De drukkerij Van Praet leverde een grote hoeveelheid *overheidsdrukkerij*, als beëdigd drukker van het Brugse Vrije (vanaf 1762) en van de stad Brugge (vanaf 1767). In de revolutietijd drukte men ook voor sommige efemere bestuursorganen. In de Franse tijd bleef de drukkerij aanvankelijk de officiële drukker van het Leidedepartement. Vanaf 1796 deelde hij dit drukwerk met minstens drie andere Brugse drukkerijen.
10. Van Praet was actief in het bezorgen van *gelegenheidsdrukkerij*. Men kan evenwel niet zeggen dat dit een specialiteit van het huis was, aangezien bijna alle Brugse drukkers zich op dit soort drukwerk toelegden.
11. Joseph Van Praet was een niet onbelangrijk *drukker en uitgever* van boeken en dit vooral in de eerste jaren van zijn drukkersactiviteit.
 In tegenstelling met wat hij had vooropgesteld, werd hij geen piraatdrukker van Franse werken, maar legde hij zich voornamelijk toe op het uitgeven van religieus werk, hetzij origineel Nederlands, hetzij uit het Frans of het Engels vertaald. Daarnaast drukte hij ook geneeskundige vulgarisatiewerken en schoolboeken. Vooral tussen 1765 en 1770 drukte hij een massale hoeveelheid bladzijden, gezien het meestal om lijvige werken ging. Na 1770 verminderde deze activiteit aanzienlijk, zonder evenwel te verdwijnen. Nog enkele nieuwe werken werden uitgegeven, of vroegere edities herdrukt. De evaluatie hierover gegeven door P.Bergmans, gevolgd door C.Bronne, is derhalve te herzien.
12. Joseph Van Praet ontpopte zich minstens vanaf 1767 tot *boekenantiquaar* en specialist in het opstellen van *catalogi* en het *veilen* van verzamelingen. Hij was hierin evenwel in Brugge niet de enige. Minstens even belangrijk was Joseph De Busscher. Beide heren werkten trouwens bij herhaling samen, vooral wanneer het om belangrijke verkopen ging.
 Van Praet had hierbij contacten in het buitenland, o.m. in Parijs. Ook hierin was hij evenwel niet de enige, en werd hij minstens door De Busscher, en in mindere mate door J.Bogaert, C.De Moor en anderen, de concurrentie aangedaan.
13. Minstens vanaf 1770 legde J.Van Praet zich méér toe op het promoveren van zijn *boekhandel*, o.m. door middel van maandelijke, eerder bescheiden *catalogi*.

Ook hierin was hij niet alleen in Brugge en was dit geen nieuwigheid. De bewaarde catalogi tonen aan dat hij weliswaar "verlichte" en "moderne" literatuur verkocht, maar dat toch de grote meerderheid van het aanbod bestond uit religieuze en niet-controversiële werken. Wel is duidelijk dat, althans voor wat in de catalogi werd aangeprezen, het in hoofdzaak om werken in het Frans ging.

De politieke en ideologische houding

14. Joseph Van Praet liet zich vóór 1787 niet opmerken door bijzondere of afwijkende houdingen of zienswijzen. Als uitgever vroeg hij steeds heel stipt de goedkeuring aan van de kerkelijke censor voor de door hem te publiceren boeken, ook als die niets met geloof en zeden te maken hadden. Sommige van die boeken voorzag hij van hoogst eerbiedige voorwoorden en onderdanige opdrachten aan de kerkelijke of burgerlijke overheden. In de catalogi van boekenveilingen gaf hij met een tekenje aan wanneer het om boeken ging die op de kerkelijke index voorkwamen, en dus in principe enkel verkocht werden aan wie toelating had om zo'n boeken te lezen.
15. Boekhandel Van Praet had in zijn aanbod de meeste Franse, Engelse en Duitse "verlichte" auteurs, hoewel dit zeker niet als een in het oog springende specialiteit moet worden gezien. Dezelfde werken waren bij de meeste, zonet bij alle Brugse boekhandelaars te verkrijgen.
16. In het jaar 1787 nam J. Van Praet duidelijk partij voor de ambachten en steunde hij ze in hun acties tegen de lokale overheid en in hun (voorwaardelijke) trouw aan het keizerlijk gezag. In die zin kan hij vóór 1789 als "royalist", maar vooral als "traditionalist" bestempeld worden.
17. Tijdens de Brabantse omwenteling was Van Praet, zoals de meesten, in een eerste fase de onafhankelijkheid genegen en zette er zich voor in. Ook zoals de meesten was hij tegen eind 1790 sterk ontgoocheld en bekritiseerde hij o.m. de rol van de geestelijkheid in de revolutie.
Het zou echter overdreven zijn hieruit te besluiten dat hij anti-kerks of zelfs maar anticlericaal was geworden en dat dit hem mentaal zou voorbereid hebben om een jacobijnse revolutiegeest aan te kleven. Het is alvast onjuist te stellen dat hij "een heftig tegenstander van de Brabantse omwenteling" was.
18. Tijdens de eerste Oostenrijkse restauratie (vanaf januari 1791) roerde Van Praet zich niet. Hij behoorde alvast niet tot de groep

burgers, waaronder heel wat ontvangers, die de tijdens de Brabantse Omwenteling verworven rechten, behouden wilden zien en hiervoor zelfs procedures inzetten.

19. Aangezien Joseph Van Praet overleed in januari 1792, tijdens de laatste Oostenrijkse periode, is het onmogelijk te gissen wat hij tijdens de Franse periodes zou gedaan hebben.
Zijn twee zonen die in Brugge woonden, en die in de Brabantse Omwenteling hun vader gevolgd hadden, pasten zich aan de tijdsomstandigheden aan en bekenden zich als Frans- en revolutiegezind, weze het dan met enige voorzichtigheid. Men kan aannemen dat de vader, die toen al bejaard was, hoogstens even ver zou gegaan zijn, waarschijnlijk zelfs minder ver.
20. Het is derhalve niet mogelijk om Joseph Van Praet te catalogeren, noch onder de Vonkisten of democraten (wat hij zeker niet geweest is), noch onder de jacobijnen en Franse-revolutiegezinden (gezien hij toen al dood was), noch zelfs onder de keizersgezinden (zeker niet tijdens de Brabantse Omwenteling). Men kan hem zelfs niet als méér "verlicht" en "filosofisch" beschouwen dan de meeste van zijn collega's of dan de meeste van de burgerlijke of geestelijke intellectuele bovenlaag in Brugge.

De drukkerij na Van Praet

21. Na het overlijden van Joseph Van Praet bleef zijn weduwe nog 16 jaar de drukkerij en boekhandel verder uitbaten. Ze werd hierbij gedurende enkele jaren bijgestaan, misschien door François, maar meer waarschijnlijk door Augustin Van Praet, evenals door haar dochter Félicité.
22. De drukkerij bleef vooral actief in het leveren van overheidsdrukkerwerk, ook al moest ze dit vanaf 1796 delen met minstens drie andere Brugse drukkers.
23. François en Augustin Van Praet verlieten de drukkerij en oefenden beiden ambtelijke functies uit.
24. Bij de uitverkoop van de drukkerij en aan de hand van de aangifte van nalatenschap kan worden vastgesteld dat het fortuin eerder bescheiden was en Van Praet en zijn weduwe geen belangrijk roerend of onroerend patrimonium hadden bijeengebracht.

De zonen

25. Joseph-Basile Van Praet, die in zijn jeugd bij zijn vader had gewerkt, verliet Brugge voorgoed ten laatste in 1779 en verwierf in Parijs een vleiende reputatie als bibliograaf en bibliothecaris.

Hij overleefde de revolutietijd, niet zonder een paar problemen. Hij werd een belangrijk mecenas van de Brugse stadsbibliotheek en bleef ongehuwd.

26. François Van Praet die waarschijnlijk enkele jaren met zijn vader werkte en misschien ook met zijn moeder, werd een gematigd maar overtuigd "jacobijn" en paste zich aan de opeenvolgende regimes aan, zich steeds situerend bij de "liberale" en "progressieve" tendensen.

Zowel onder de Franse regimes als in de Hollandse tijd vervulde hij behoorlijke maar geen eersterangsfuncties. Hij stierf kinderloos.

27. Augustin Van Praet, die met zijn vader en moeder samenwerkte, was een overtuigd maar bescheiden "jacobijn" en vervulde de eervolle maar niet-prominente functie van greffier bij de rechtbank van eerste aanleg. Hij behoorde tot de "liberale" en "voortstrevende" burgerij, wat vooral in de Hollandse tijd tot uiting kwam, o.m. door zijn activiteiten in het kader van het rijksonderwijs en in de schoot van de Société Littéraire. Zijn ganse cultuur was duidelijk op het Franse model geschoeid.

Zowel deze cultuur als de politieke gerichtheid vonden navolging bij twee van de belangrijkste oprichters en organisatoren van het Belgisch koninkrijk, zijn zoon Jules Van Praet en zijn schoonzoon Paul Devaux⁵⁶.

56 Over de drie zonen van Joseph Van Praet publiceren we elders een aantal biografische gegevens.

Proeve van bibliografie Joseph Van Praet

In deze bibliografie zijn niet opgenomen : de jaarlijkse almanakken, de prijskaarten van rederijerskamers, het gelegenheidsdrukwerk, het overheidsdrukwerk en de veilingcatalogi.

Alleen van de boeken waarvan de aanwezigheid in een openbare bibliotheek wordt meegedeeld (vooral stadsbibliotheek Brugge en daarnaast Kon.Bibliotheek Brussel en Universiteitsbibliotheek K.U.Leuven), bestaat zekerheid dat ze bij Van Praet gedrukt werden.

Voor de andere hebben we ons gebaseerd op berichten die Van Praet zelf hierover gaf, o.m.in zijn jaarlijkse almanak. Van de werken, die hier bij hypothese als gedrukt door Van Praet worden vermeld, zijn er drie mogelijkheden : ofwel zal inderdaad een exemplaar te vinden zijn dat de naam Van Praet draagt en duidelijk bij hem gedrukt werd; ofwel een exemplaar met zijn naam erop, maar gedrukt bij een andere drukker, naar de gewoonten van de tijd waarbij vaak een drukker a.h.w. in co-editie een aantal exemplaren op naam van een collega drukte; ofwel ging het om een slordigheid bij de opgave van wat Van Praet adverteerde, waarbij hij onvoldoende de scheiding zou gemaakt hebben tussen wat hij zelf had gedrukt en wat hij bij andere drukkers-uitgevers had aangekocht.

1763

1. M.A.MARIN, *Agnès de Saint Amouré, ofte de vierige novitie. In het Fransch beschreven door den Eerw. Pater M.A.Marin, van het orden der Minimen en nu nieuwelijks in de Nederlandsche taele omgezet in 16°, XII-5*, (Stadsbibliotheek Brugge, afgek. SBB. B425).
Litt. Biographie Universelle, Bruxelles, 1843-1847 : Michel-Ange Marin (Marseille 1697 - Avignon 1767), provinciaal Paters Minimen, ascetisch schrijver.
2. Alexander POPE, *Musae anglo rhetorices sine eclogae quatuor ab Alex.Pope anglice conscriptae a rhetoribus collegi angliani Brugis latine redditae anno 1763*.

1765

3. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de Sondagen*, eerste deel, 518 blz. (SBB B562).
4. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de Sondagen*, tweede deel, 526 blz. (SBB B562).

5. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de Sondagen*, derde deel, 600 blz. (SBB B562).
6. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de feestdagen*, eerste deel, 462 blz. (SBB B488).
7. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de feestdagen*, tweede deel, 470 blz.
8. Petrus MASSEMIN, *Meditatien op het bitter lijden van Christus*, 524 blz. (SBB B531).
9. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de mysteries van O.H.Jezus Christus*, eerste deel, 584 blz. (SBB 448 en B564).
10. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op de mysteries van O.H.Jezus Christus*, tweede deel, 510 blz. (SBB 448 en B564).
11. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op verscheidene materies*, eerste deel, 372 blz. (SBB B563).
12. Petrus MASSEMIN, *Sermoenen op verscheidene materies*, tweede deel, 316 blz. (SBB B563).
Litt. A.C.DE SCHREVEL, Pierre Massemin (1664-1742) in : Biographie Nationale, XIII, 939-940, Brussel 1894.
13. Simon André TISSOT, *Raedgevinge voor de gezondheid van de gemeenen man, van landlieden en alle die de hulpe van een bequaem genees- of heelmeester ontbreken*. In het Fransch geschreven door den heer Tissot (...) vertaelt (...) door Lambertus Bicker, dr. in de medicijnen, kerkel. approbatie 04/04/1764, 40-564 blz. (SBB 4/942 en 5/876). Herdruk in 1784.
Litt. Biographie Universelle : Simon André Tissot (Grancy 1728 - Lausanne 1797), beroemd geneesheer. "Avis au peuple sur sa santé" verscheen in 1761.
Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek, Leiden, 1911, Lambertus Bicker (1732-1807) geneesheer in Rotterdam.
14. Charles CUSTIS, *Jaer-boecken der stad Brugge, behelsende de gedenc-kenweerdigste geschie-denissen (...)*, Deel 1, 504 blz. (SBB 3431 - B270 - B275).
15. Charles CUSTIS, *Jaer-boecken der stad Brugge, behelsende de gedenc-kenweerdigste geschie-denissen (...)*, Deel 2, 550 blz. (SBB 3431 - B270 - B275).
16. Charles CUSTIS, *Jaer-boecken der stad Brugge, behelsende de gedenc-kenweerdigste geschie-denissen (...)*, Deel 3, 572 blz. (SBB 3431 - B270 - B275).
17. Gerard VAN SWIETEN, *Korte beschrijvinge en geneeswijs des siekten die veeltijds in de Heyr-legers voorkomen* door Gerard baron Van Swieten en vertaald door Jacob Van der Haar, 1765 (KUL, Universiteitsbibliotheek).
18. Gerard VAN SWIETEN, *Description des maladies qui règnent le plus communément dans les armées*, 1765.

Litt. *Biographie Universelle* : Gerard, baron Van Swieten, geneesheer aan het keizerlijk hof in Wenen (Leiden 1700 - Schönbrunn 1772)

I.DE MEYER, *Analectes médicaux*, II, 273 en 290.

[1765]

De hiernavolgende werken staan vermeld in "De generalen staet 's lands van den Vrijen" voor 1766, als uitgegeven en gedrukt door J.Van Praet.

19. *Den troost der armen, behelsende (...) remedies (...) seer dienstig in alle families ende hospitalen*, 64 blz., kerkel. approbatio 19/07/1765.
Litt. A.VIAENE, *Den troost der armen*, in : Biekorf, 1973, blz.129-138.
20. *Het hemels palmhof, beplant met godtvruchtige oeffeningen, litanien, gebeden, etc.* Herdruk in 1771, 392 blz. (SBB FAVA KLI 98).
21. *Schat-kamerken in zig besluitende de middelen om gemakkelijk rijk en gelukkig te leven en zalig te sterven*, door D.W., 48 blz. (SBB B239 VI).
22. Petrus CANISIUS, *Parvus catechismus catholicorum* 192 blz., kerk. approbatio 01/11/1765 (SBB HF8).
23. Rev.Père COLLINS, dominicain à Nancy, *Sermon nouveau sur la religion (...) dans lequel on prouve l'existence de Dieu contre les matérialistes, la vérité de la révélation contre les deïstes et l'autorité de l'Eglise contre tous les sectaires*, 68 blz. (kerk. approbatio Van Thienevelt, zonder datum, maar rond 1765) (SBB S217).
Litt. *Dictionnaire de biographie française*, Paris, 1961, T.IX : Nicolas Collins (+1700 - Nancy 1788), auteur van talrijke werken over spiritualiteit en kerkelijk recht.
24. *Petit manuel pour l'instruction de la jeunesse.*
25. *Den thien jarigen Almanach, beginnende 1766 en eyndigende 1775.*
26. *Christelijke onderwijzinge en gebeden getrocken uyt de H.Schrifture, den Missael en de H.Oudt-vaders, wegens de voornaemste plichten des geloovige.* 13de druk.
27. *Straele der goddebycke liefde (...) verciert met zeer schoone gebeden, oeffeningen en litanien, gedeelt op de zeven dagen van de weke.* Herdrukt in 1779 met vermelding vijfden druk (met kerkelijke approbatio 09/01/1779), XV - 380 blz. (SBB B406).
28. Thomas a JESU, *Praxis vive Fidei, ex qua justus vivit, auctore venerabili P.Thomas a Jesu, Carmelita Discalceato ac ejusdem ordinis olim in Belgio Provinciali*, 1765.
29. *Uytlegginge van den Vader Ons ende Wees Gegroet.*

30. *Den Martelaer van het Geheym der Biechten, ofte het leven van den H. Joannes Nepomucemus.*
31. Thomas a KEMPIS, *De naervolginge van Christus.*
32. *De vier uystersten van den mensch, waerbij is gevoegd het klein paradijs, met 35 godvruchtige printjes.*
33. *Den geestelijcken Bouqué, verciert met geestelijke bloemen (...).*
34. *Het open paradijs der godtminnende zielen (...).*

1767

35. Thomas LAWSON s.j., *The devotion to the sacred heart of Jesus, for the use of the Association erected under that title in the domestic oratory of the Society of Jesus at Bruges*, IV-124 blz. (SBB B476).
Litt. E. Rembry, *De bekende pastors van Sint-Gillis*, Brugge 1890, blz. 321.
36. Michiel DE SWAEN, *Het leven en de dood van onzen zaligmaker Jesus Christus, rijmkonstig beschreven*, eerste deel, 230 blz. (SBB S208 - GGA349 - GGB176 en E60).
37. Michiel DE SWAEN, *Het leven en de dood van onzen zaligmaker Jesus Christus, rijmkonstig beschreven*, tweede deel, 206 blz. (SBB S208 - GGA349 - GGB176 en E60).
Litt. J. STECHER, *Michel De Swaen*, in : *Biographie Nationale*, T.V, 1876, kol. 820-822.
M. SABBE, *La vie et les oeuvres du poète dunkerquois Michel De Swaen*, in : *Annal. Comité Flamand de France*, 1903-1904.

[1768]

De hiernavolgende werken staan vermeld in "De generalen staet 's lands van den Vrijen" voor 1769, als uitgegeven en gedrukt door J. Van Praet.

38. Antonius HENNEQUIN, *Nieuwjaargiften ofte sermoenen op Nieuwjaardag.*
Van Praet vermeldde dit werk als bij hem gedrukt. Er is evenwel slechts een exemplaar gekend dat als drukkersnaam J.B. Macqué en als jaar 1763 draagt.
Litt. A. VIAENE, *Pastoor Antonius Hennequin*, in : *Biekorf* 1966 blz. 119-120.
39. Joseph CHEVASSU, *De sermoenen op de sondagen en feestdagen*, eerste deel.
40. Joseph CHEVASSU, *De sermoenen op de sondagen en feestdagen*, tweede deel.

41. Joseph CHEVASSU, *De sermoenen op de sondagen en feestdagen*, derde deel.
42. Joseph CHEVASSU, *De sermoenen op de sondagen en feestdagen*, vierde deel.
Litt. Biographie Universelle, Brussel, 1843 : priester Joseph Chevassu (Saint-Claude 1674-1752), schreef *Méditations ecclésiastiques* (1737), *Méditations sur la passion* (1746), *Le missionnaire paroissial* (1753) en *Prônes pour tous les dimanches de l'année* (1753).
 J. Van Praet meldt zichzelf als uitgever van de vier delen sermoenen door Chevassu. Hiervan is evenwel geen enkel exemplaar met zijn naam erop bekend, zodat er geen zekerheid bestaat. Wél verschenen er verschillende werken van Chevassu bij T.F. Walwein in Ieper, o.m. *Sermoenen voor alle Sondagen des Jaers*, approbatie 1765, in twee delen; *Lofspraeken of sermoenen op de besonderste feestdagen der Heylige*, approbatie 1766.
 Werd hiervan een aantal exemplaren voorbehouden voor Van Praet, waarop hij zijn naam als uitgever kon plaatsen? De titels en het aantal volumes opgegeven door Van Praet, beantwoorden niet aan die van de drukken bij Walwein.
43. *Den verstandigen kock, ofte sorgvuldige huyshoudster : beschrijvende hoe men op de beste en bequaemste maniere allerhande spijzen zal koken, stooven, braeden, backen en bereyden* (...).

1769

44. F.J. DERLEYN, *Latynsche grammatica, behelsende alles het gene noodig is tot het wel schrijven der latynsche taele, met eene voorreden aengaende de opvoedinge der jonkheid, door F.J. Derleyn* (...), eerste deel, XXIV-304 blz. (SBB S394)
Litt. E. TRIPS, *Het middelbaar onderwijs te Brugge in de Franse tijd*, in : Biekorf 1989, blz. 124 : priester Frans Jan Derleyn, °Brugge 1734, leraar kapittelschool St-Donaas, in 1777 aan Theresiaans College in Brussel, in de Franse tijd leraar aan de Ecole Centrale in Brugge.

1770

45. *Historie van het Oud en Nieuw Testament, met (...) bemerkingen getrokken uyt de heylige vaders en andere geestelijke schrijvers* (...); kerk. approbatie 11/10/1770. In 1777 : 7de druk, "van nieuws overzien en op zeer veel plaetsen verbeterd", 760 blz. (2 delen).

1771

46. M.RAULIN, *Kort-bondige onderwijzingen op de kinderbaeringen, zeer voordelig voor de vroedvrouwen van het platteland*; in het licht gegeven op het bevel van de fransche staetsregeringe, door M.Raulin (...) in het Vlaamsch overgezet door M.De Burck, licentiaat in de medecine, VI-160 blz.
Litt. Biographie Universelle : Joseph Raulin (1708-1784) schreef o.m. *Instructions succinctes sur les accouchements* (1769).

1773

47. P.J.VAN BELLEGHEM en D.WATERSCHOOT, *Deure ofte ingang tot de Nederduytsche Tael, deszelf lettergreep, schrijf- en uyt spraekkonste. Tot geestbewerkingen geopent aen alle leezuchtige woordgrondige ieveraren (...)*, VIII-184 blz. (SBB FAVA KLI.46)

[1775]

48. *Maniere van vragen en antwoorden, die moet onderhouden worden van de kinders, de welke geheel den catechismus van buyten weten op te zeggen en willen antwoorden voor de prijzen*, 48 blz. Herdruk in 1789, derde druk, 64 blz. (SBB 8/933c - HF33c en 581).
49. *Kort begryp der geographie ofte beginselen der landbeschrijvinge (...)* van nieuwe overzien en verbeterd, 286 blz. (SBB B277 - B572).
Litt. A.VIAENE, Veelnamig Vlaanderen, in : Biekorf, 1971, blz.13 vermeldt deze druk in 1777.

1777

50. *Litanie van de heylige twaelf apostelen die besonderlijk geviert worden in de (...)* kerke van O.Lieve Vrouw binnen Brugge, 24 blz. (SBB B483f).

1780

51. *De conste van wel te sterven (...)*, beschreven in Nederduytsche verzen door eenen ongeschoeiden Carmeliet, 26 blz. (SBB E28b - S278 - B236).
52. *Considérations sur la pêche nationale à Blankenberge*, 48 blz. (SBB HF75 - 2/427).

1781

53. *Catechismus ofte christelijke leeringe (...) voor de catholyke jonkheid (...), kerk. approbatie maart 1781, 64 blz. (SBB HF30).*
54. *Abrégé historique des sciences et des beaux arts en latin et en français par M.l'abbé *** professeur royal, 464 blz. (Kon.Bibliotheek : Cl 3 [1e Cl, II, A, I])*
Litt. Biekorf 1974 blz.282.

1782

55. *Rescriptie omme d'heeren sluysmeesters ende gecommiteerde van alle de wateringhen mits gaeders hoofd-gecommiteerde van alle de polders binnen den lande van den Vrijen, 66 blz. (SBB S166).*
56. S.A.TISSOT, *Tractaet der inenting van de kinderpokjes en mazelen, door den heer Tissot. In de nederduytsche taele overgezet, vermeerdert ende verbeterd door den heer Bicker, IV-64 blz.*

1784

57. *Verzaemelinghe van de polityke ordonnantien en de reglementen geëma-neert door burgemeesters en de schepenen 's lands van den Vrijen tot Brugge sedert oktober 1762 tot 1783, 516 blz. (SBB 1403).*
58. *Verzaemelinghe van de politieke ordonnantien ende reglementen uytgege-ven door (...) burgemeesters, schepenen ende raad der stad Brugge sedert den 15 meye 1766 tot den 23 juni 1784, 392 blz. (SBB HF84 - 1402a en B33a).*

1786

59. Joseph VAN PRAET, *Jaerboek der keyzerlijke ende koninglijke Hoofdgilde van den Edelen Ridder Sint-Joris in den Oudenhove binnen de stad Brugge, 326 blz. (SBB B266 - 3432A - B393 - B232).*

1787

60. *Verzaemelinghe van eenige oude wetten ende privilegien van de stad Brugge, kerk. approbatie 23/08/1787, IV-148 blz. (SBB S209).*
Litt. D.VAN DEN AUWEELE en M.OOSTERBOSCH, Van 1304 tot 1477 : Jozef Van Praet en de Brugse privilegies, in : Serta Devota in memoriam Guillelmi Lourdaux, pars posterior, Leuven 1995, blz. 268-284.

61. *Almanach der Nederlandsche taele voor het jaer ons Heeren MDC-CLXXXVII inhoudende des zelfs lettergreep, schrijf- en uyt spraekkonste (...) mits gaeders de oprechte handelinge der penne, om op korte tijd volmachtelijk te leeren schrijven*, 184 blz.
Litt. Biekorf 1971, blz.255.

[1788]

62. *Nieuwe beterdinge van de paelen der stede van Brugge ende d'heerlijkheden van den Proosschen ende Kanunikschen in daten 29 april 1687*, 44 blz. (SBB BR35/11 - B155).
63. Samuel Foart SIMMONS, *Waernemingen op het genezen van de gonorrhoea ende sommige andere uytwerkingen van het venerien-venyn*.

1791

64. *Polityke ordonnantien ende reglementen uytgegeven door heeren burge-meesters, schepenen ende raed der stad Brugge, sedert 16 oogst 1784 tot ende met den 13 april 1791*, 128 blz. (SBB 1402b - B33b).

Na het overlijden van Joseph Van Praet

1793

65. *Verzaemeling van de processen verbaele gehouden ter publyke vergaederingen van de provisionele represantanten ende administrateurs van het vrije volk der stad Brugge*, 300 blz. (SBB GGB628).

1794

66. *Kort-verhael van het gone binnen de stad Brugge en landen van den Vrijen, ten aenzien van de Contributie van vier millioenen in gelde op den vierden fructidor tweede jaer van de Fransche Republyke, door den represantant des volks Laurent op dezelfde stede ende het Vrije opgelegd (...)*, 98 blz.
Litt. Rembry, a.w., blz.235.

Genealogie Van Praet

